

Rev. W. Lewyckyj
1046 Fullerton Ave.
Allentown, Pa.

ВІСЬ І КІСТЬ

РІК 1955

ЧИСЛО 2 (26)

З ХРОНІКИ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ.

● **Наукове Товариство ім. Т. Шевченка.** Під цю пору в Америці згуртувалось в НТШ 64 дійсних і 94 звичайних членів. Товариство придбало свій власний "Дім Культури", де крім нього знайшов приміщення Український Конгресовий Комітет. У Канаді перебуває під цю пору 14 дійсних і 87 звичайних, в Європі 40 дійсних (8 чужинців) і 42 звичайних членів. Крім цього в Аргентині живе три дійсні, у Венесуелі один дійсний член. Рішенням Загальних Збірів НТШ, що відбулися кореспонденційним шляхом, дотеперішні Відділи НТШ перетворились на окремі автономні Наукові Товариства ім. Шевченка, які діють на основі статуту Матірнього Товариства, пристосованого до вимог зобов'язуючого права у своїх країнах, і разом з уже зареєстрованими НТШ, координують свою діяльність на основі цього статуту. Всі Товариства приймають однородну назву з додатком місця та країни осідку. На місці дотеперішнього Головного Відділу НТШ постає Головна Рада, в репрезентантами і координуючим органом Наукових Товариств ім. Шевченка для ведення справ української науки. Головну Раду складають з уряду кожночасні голови поодиноких НТШ (Нью-Йорк, Торонто, Сарсель, Сидней), директори Секцій (Історично-Філософічна має осідок в Європі, Філологічна і Математично-Природописно-Лікарська має осідок в Америці) та делеговані загальними Зборами представники поодиноких крайових НТШ за наступним ключем: 2 від НТШ в Нью-Йорку і по одному від НТШ у Торонті і в Сарселі, як також члени Президії Головної Ради (президент і генеральний секретар), якщо б вони були вибрані з-поза названих вище осіб. Америка має в Головній Раді 5 членів, Канада — двох, Європа — 3-ох, Австралія — одного.

● **Український Музей в Шікаго** придбав власний дім. Український Архів-Музей в Шікаго придбав свій власний будинок, який стане тепер осередком українського культурного і наукового життя в Шікаго. Купівлю цього будинку Музей завдячує у великій мірі відомому в Америці громадському діячеві д-рові Мирославі Симоновичеві, який своєю щедрою грошовою допомогою уможливив українцям Шікаго створити свою культурну інституцію.

● **50-річчя "Просвіти" у Філадельфії.** У Філадельфії 23-го жовтня Українська Громада відзначила 50-річчя заснування "Просвіти".

● **40-ліття співочої праці Григорія Ярошевича.** У листопаді 1955-го року минає 40 літ від початку театральної діяльності Григорія Ярошевича. Українська Громада міста Торонта врочисто відзначила цю ювілейну дату концертом 20 листопада в Мессі Голл. У концерті взяли участь ювілят, кілька визначніших співаків, артистів і учнів ювілята.

● **Київський російський драматичний театр у Києві** працює з драматургом Л. Смілянським, автором п'єси "Червона троянда" — про велику українську поетесу Лесю Українку, ім'ям якої названо театр.

Цими днями відбулася творча зустріч драматурга з театральним колективом, присвячена обговоренню сценічного варіанту п'єси.

● **У Київ** прибув читати лекції на семінарі кінодраматургів відомий кінорежисер і письменник О. П. Довженко. Він виявив бажання прочитати в дружньому письменницькому колі свій новий твір — п'єсу "Нащадки запорожців".

● **З'їзд архітекторів у Києві.** У Києві 1-го жовтня 1955 р. закінчився другий з'їзд архітекторів України. З'їзд відкрив голова правління спілки советських архітектів України Г. Головка, а керували з'їздом фактично москалі з Москви, Ленінграду і інших міст Росії.

● **70-ліття Академіка О. В. Палладіна.** У вересні 1955-го року проминуло 70 років з дня народження О. В. Палладіна, президента Академії Наук УССР. Палладін по званні є біохіміком з видатними дослідami: над біохімічними властивостями мозку і нервової системи. Крім того, він займається проблемами з вітамінології, в якій він створив синтетичний препарат вітаміни "К", якого вживають при хірургічних операціях, щоб запобігти кровотечі. О. В. Палладін є дійсним членом Академії Наук Росії, Білорусії, Польщі й Мадящини.

● **20 років музею М. Коцюбинського в Чернігові.** Минуло 20 літ з дня відкриття в Чернігові літературно-меморіального Музею М. М. Коцюбинського. Директором Музею працює брат письменника Хома Михайлович Коцюбинський. Тут зберігається рукописна спадщина класика української літератури, а також листування Коцюбинського, у тому числі — листи М. Горького, Ів. Франка, В. Короленка, М. Лисенка, В. Стефаника, О.

(Закінчення на ст. 3-ій обгортки)

ВІРА Й КУЛЬТУРА

FAITH AND CULTURE

МІСЯЧНИК УКРАЇНСЬКОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ ДУМКИ Й КУЛЬТУРИ

ОРГАН УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО БОГОСЛОВСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Передплата річна 4 дол., піврічна 2 дол., чвертьрічна 1 дол.

Окреме число 35 центів.

Адреса: 101 Cathedral Ave., Winnipeg 4, Man., Canada. Телефон 59-1606

Authorized as second class mail, Post Office Department, Ottawa.

Рік XIX.

Грудень, 1955 рік.

Число 2(26)

КНИГА НАШОГО БУТТЯ НА ЧУЖИНІ.

ІДЕОЛОГІЧНО-ІСТОРИЧНІ НАРИСИ

XVIII.

ДОСТОЙНО ТРИМАЙМОСЯ СЕРЕД ЧУЖИНЦІВ.

Як достойно тримати себе серед ворогів, показує стародавня гебрейська легенда: "На ріках Вавилонських":

Колись гебрейців до неволі
Погнано в гордий Вавилон,
Пішли й царі на ласку долі,
І зацікавив Святий Сіон.

Ї вони над річками чужими
Сиділи й плакали всі в тузі,
Пророки ж співами журними
Були з народом у супрузі.

Ї лилася тужно пісня в горі
За втрачені ясні свободи,
І в слізах слухали їх зорі,
Ї шептались млосно тихі води.

Найтяжчий сум — то сум за волю,
Коли криваво серце плаче,
Коли душа вмирає з болю
І слово губиться гаряче.

Ї Пророки тужно душу рвали,
Крик серця нісся до Єгови:
"Хіба не вонні наші хвали,
Що Ти забув Свої нам мови?"

Ї усе заслухалось навколо,
Спинились в річці сині хвилі...
І низько всім хилилось чоло,
Ї співають Пророки вже невсилі...

Ї на вербах тихих та плакучих
Чуйні повісили бандури,
І в мріях болізно пахучих
Шугали на Сіонські мури...

Аж ось надходить їх сторожа,
Пророка пісня й їх схопила:
"Заграйте й нам, голого Бога,
Якщо не хочете на вила!"

І тихо стало в чистім полі,
В Пророків серце рветься з муки:
"Заграти ворогу в неволі?
Нехай вкоротить Бог нам руки!"

Ї Пророки шепчуться в нараді,
Говорять очі замість слова,
Чекає ворог лютий в зваді,
Та пісня славна вже готова:

Один по одному Пророки
Собі враз пальці відтинали:
Не втішались від гри жорстокі
Кати трипрокляті, шакали!

І крикнули Пророки в тузі:
"Та як же можуть грати безпалі!"
І руки витягли в печалі,
А люд завмер в грізній напрузі...

І кров свята із рук стікала,
І землю багряно кропила,
Ї росли гебреям горді крила
Втекти з липких тенет Ваала...

А з неба моргали їм зорі
І йшли купатись в тихі води,
Ї не втратив чести люд у горі,
Ї цвіла надія до свободи!...

Уміймо ж берегти все своє рідне, й уміймо достойно себе тримати серед чужинців!

ЧАСТИНА V: ЗАВЖДИ БУДЬМО УКРАЇНЦЯМИ!

ХІХ.

ГОРЕ ЗРАДНИКАМ СВОГО РІДНОГО!

1. НІКОЛИ НЕ ЗАБУВАЙМО СВОГО РІДНОГО УКРАЇНСЬКОГО.

І де б ми не знаходились, — чи то вдома, чи на чужині, — ми мусимо скрізь свято зберігати все своє рідне, обов'язані не цуратися нічого свого. "І чужого наuczайтесь, свого не цурайтесь", як казав Тарас Шевченко. Особливо на чужині, або в оточенні чужих легко забувати своє рідне, але це забуття — то вже зрада. Згадування свого рідного, споконвічно православного, на чужині завжди бадьорить духа, тішить серце й відсвіжує всю людську істоту.

Емігранти, а надто вигнанці з рідного краю, що мусіли жити на чужині, завжди найбільше бадьорили свого духа береженням рідних звичаїв. Різдвяні колядки та Великодні звичаї надавали вигнанцям з рідного краю духового гарту та бадьорости духа, а це приносило їм силу терпіти холодну чужанину, і давало їм міць не забувати про рідне, що виросло в Православній Вірі.

Старі гебреї ніколи не забували свого рідного Єрусалиму, навіть у тяжкій Вавилонській неволі, про що склали славного й величного 136-го Псалма:

Над річками Вавилонськими,
Там ми сиділи та й плакали,
Коли згадували про Сіона...

...Якщо забуду про тебе,

Єрусалиме, —
Хай забуде за мене десниця моя!
Нехай мій язик до мого піднебіння
прилипне,

Якщо я не буду тебе пам'ятати,
Якщо Єрусалима я не піднесу
Над найвищу веселість свою!...

Отак і ми мусимо завжди пам'ятати про свого Єрусалима, — про свій Рідний Край та про все своє рід-

не, про свою Православну Віру та Україну. Ми обов'язані про все рідне пам'ятати, як про найбільше й найсвятіше в нашому житті, бо хто його позбавиться, той позбавляється душі своєї, й стає людиною бездушною та безвартісною.

2. МІШАНЕ ПОДРУЖЖЯ ПРИНОСИТЬ НЕЩАСТЯ.

Пам'ятаючи про свій рідний народ та свою рідну культуру, не вступаймо в мішані подружжя. Коли чоловік і жінка різної Віри, а до того ще й різної нації, така родина ніколи щасливою не буде. У такій родині не буде ідейної спільноти, яка одна цементує її. Для чоловіка й жінки в мішаній родині все буде різне: різні обряди, різні звичаї, різна мова, різні Свята, різний календар... А це все веде до пекла в хаті, яке й бачимо звичайно по всіх мішаних родинках. І нещасливі не тільки батьки, нещасливі й діти, і діти дітей...

І ще вдавнину, ще року 1587-го відомий наш письменник Герасим Смотрицький, перший ректор Острзької Академії, у своєму творі "Ключ Царства Небесного" яскравими фарбами малював те пекло, яке повстає в родині мішаного подружжя на основі різниці хоча б одного календаря. Він писав:

— А ось вам чоловік та жінка. Сам Бог звелів першому наказувати, а другій слухатися та коритися. У Божих молитвах, у постах та Святах вони мають бути, як одне серце й одні уста.

"А новий Календар залізає туди, де побралися православний та католичка. Бо ж коли одному з них буває середопістя, то другому — запусти. А потім одному Страсті Христові, а другому веселий Великдень..."

"Так само й усі Свята рокові треба б святкувати радісно з дітками та з слугами на хвалу Божу, а в мішаному подружжі мусять святкувати різно, від чого певно одному буває маркотно, а другому немило"...

Статистика розводів показує, що при мішаних подружжях їх буває до 20%, а при однонаціональних — тільки 4%.

Ні, — сильно остерігаймося всі мішаних подруж, бо вони — зрада своєму народові! Мішані подружжя звичайно ведуть до винародовлення.

3. ХТО ЦУРАЄТЬСЯ ПРАВОСЛАВ'Я, ТОЙ ЦУРАЄТЬСЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ.

Зрадники свого народу завжди нещасливі, порожні люди, бо вони ніколи не мають спокійного сумління. Зрада рідного ходить за ними, як та тінь, не позоставляючи їх у спокої ані на хвилину, не даючи їм душевного відпочинку ніколи. Серце їх сохне, душа черствіє та в'яне, — і щастя відлітає від них. Такі зрадники рідного православного надто сильно відчують свою духову порожнечу на Святих, коли особливо ясною стає їхня зрада. Таких зрадників люди не поважають, відвертаються від них, як від невартих пошани. І жити їм стає вже на цьому світі правдивим пеклом...

Хто зрадив свою Православну Віру й Православну Церкву, той цілі довгі віки буде тяжко каратися сумлінням своїм, а Бог і люди цієї зради йому не забудуть на віки віків. До двадцятого коліна зрада Православ'ю буде мститися на зраднику, безперестанно буде висіти над ним караючим мечем, буде гнати його з місця на місце, аж поки зрадник не схеметься й не повернеться до своєї Православної Віри та Церкви!...

Біймося ж цієї духовної порожнечі, що вбиває зрадника й відбирає від нього образа та подобу Божу!...

І ніколи не забуваймо, що хто зрікається від Української Віри, цебто від Віри Православної, той тим самим зрікається від української історії, — від Св. Володимира Великого, від усіх українських князів, від гетьмана Богдана Хмельницького, від гетьмана Івана Мазепи й усіх інших гетьманів, бо всі вони були православними, бо вся українська історія творилася православними руками.

І всі вони основою України вважали Святу Православну Церкву, а відступлення від Православ'я звали просто зрадою їй і Україні.

4. ЦУРАЮЧИСЬ ПРАВОСЛАВ'Я, МИ ТИМ ОБЕЗСИЛЮЄМО УКРАЇНУ.

Народ, що легко кидає споконвічне й пристає до чужого, ніколи сильним не буде, бо він свого, віками набутого, цурається, а нового чужого не сприймає вповні. Він хитається від свого старого до чужого нового, а це робить його хитким та несталим. З таким народом ніхто не рахується, такого народу ніхто не поважає, і він не має ґрунту, на якому міг би сильно зацепитися, рости й розвиватися. І стати незалежним трудно йому.

Бо все своє рідне — це головна основа, це той родючий ґрунт, на якому кожна людина міцно й вільно стоїть, росте й зміцнюється. А Православна Віра — це вона породила нам усі наші звичаї, традиції, основу українського духа. Корінь його — то Православна Віра, і не допускаймо, щоб Україна позосталася без кореня, бо що без кореня, те всихає.

Своє рідне складається з окремих маленьких частин: якийсь звичай, сам по собі ніби й дрібний, пісня, одяг, мова й т. ін. Кожна окрема частина сама по собі ніби й мала, але вона сотнями ниток пов'язана одна з однією. Ось чому, коли хтось зрікається чогось одного, ніби й малого, той уже тим самим починає зраджувати й своєму народові. Так у наших тілі хвороба найменшого органу вкінці псує все тіло. Ось тому не вільно зрікатися ані найменшої рисочки з свого рідного православного, бо коли хоч лапка зав'язала, то й пташка пропала!

5. ЗНАЙМО СВИЙ ЗАКОН.

Український народ у своїй масі не раз виявляв велику силу в обороні свого православного. Року 1582-го Папа Григорій XIII насиллям запровадив нового календаря, нового стиля, й наказав, щоб по 4 жовтня йшло не 5, а 15 жовтня. Польща відразу це виконала, і кинулась на український народ, щоб він приймав нового календаря. Український православний народ однодушно став проти цього, — і святкує аж до сьогоднішнього дня Свята за своїм ста-

родавнім календарем, бо ми його своєю кров'ю боронили.¹

Треба нам іти за наукою Христа, що сказав: "Я не руйнувати Закона прийшов, а виповнити" (Матв. 5. 17). Не руйнуймо ж і ми своїх стародавніх законів, щобто звичаїв свого народу, але виповнюймо їх, коли треба, щоб вони, на рідному ґрунті, зростали на краще, — і в цьому буде природний розвиток (еволюція) їх. Цебто, бережімо, любімо й шануймо все своє рідне, православне, як Закон українського народу!

Оце Закон українського народу, — його рідні православні звичаї, його найсвятіші святощі, Закон, якого Христос завіщав нам любити та берігти. Народ без свого Закону, цебто без своїх рідних звичаїв, обречений на загибель: "Проклятий народ, що не знає Закону!" (Ів. 7. 49).

Знаймо ж усі свій Закон, цебто все своє православне, рідне українське, — і не підпадаємо прокляття! Про такого народа співає Пророк Давид у 111 Псалмі:

Блаженний муж, що боїться
Господа,
Що заповіді Його любить:
Буде сильне насіння його на землі,
Буде поблагословлений рід без-
невинних!

Слава й достаток у домі його,
А правда його пробуває навіки!
І навіки він не захитається,
В вічній пам'яті праведний буде!

6. ТУМИ ЗАВЖДИ ВАЛЯТЬ УКРАЇНУ.

У XVI — XVII століттях ті, хто служив татарам, звалися тумами, і з часом цих зрадників-тумів стало в нас усе більше та більше. Туми руйнували Україну і ставали їй юдами. Вони вірно служили татарам, полякам, москалям, туркам, але не Україні. Туми були слухняні й старанні під рукою кожного чужака-пана, але не під рукою українця: у себе буди вони руйніками.

Ось такі туми не вивелися в нас іще досі, і вони сильно руйнують на-

ше життя, як це було, скажемо на Волині за останньої польської займанщини, коли тамошні туми під плащиком українства робили шкідливу Україні польську роботу. Дійшло аж до того, що ці волинські туми, разом з польською поліцією ходили по православних Церквах, і скрізь забирали й нищили богослужбові книжки в перекладі проф. Ів. Огієнка...

Зрада — найбільший гріх супроти свого народу й своєї Віри, і весь народ мусить пильнувати, щоб до останку вивести тумів із свого оточення. Сам Христос наказав: "Стережіться фальшивих пророків, що приходять до вас в одежі овечій, а всередині — хижі вовки!" (Мт. 7. 15).

І як багато в нас українців поза своєю Українською Церквою: вони переповнюють церкви російські, повно їх по молитовних домах усяких сектантів. І росіяни часто виступають проти українців взагалі, а особливо проти Української Церкви, і це вони роблять і за допомогою тих українців, що ходять до російських церков. Те саме треба сказати і про всяких сектарів. І ще треба згадати: дуже велике число українців взагалі до церкви не належить, а тим самим винародовлюється.

Це велика трагедія українського народу на чужині. І треба добре пам'ятати, що коли ти не належиш до Української Православної Церкви, то ти:

1. Обезсилюєш український народ, а тим і валиш його, не даєш йому нормально здобувати волю й самостійність.

2. Ти не зростаєш у національній свідомості, і тим також сильно шкодиш Україні, бо ти зростаєш у чужому для України оточенні.

7. УСІ ДО ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ!

Українська Православна Церква провадить тепер глибоку й велику національну працю, і кожен вірний стає в ній правдиво свідомим українцем. І тому являється наказом часу, щоб усі наші різні організації стали якнайближче до Православної Церкви, і щоб усі вони вводили своїх членів до неї.

¹ Див. М. Іларіон: Боротьба проти нового стилю, "Слово Істини" 1948 р. ч. 6. А також Календар "Рідна Нива" на 1952-ий рік, ст. 61-70, Вінніпег.

І щоб усі без виключення ставали практикуючими православними: вчащали до Церкви, сповідалися, причащалися, брали уділ у церковній праці.

Особливо це стосується до нашої української інтелігенції, — вона вся мусить вернутися до своєї Віри прабатьків своїх, до Святого Православ'я, і вся мусить ввіллитися до Православної Церкви. І злитися з нею всією своєю істотою.

І вся наша інтелігенція мусить конче стати відкрито практикуючими християнами. Увесь народ дивиться на свою інтелігенцію, — і радісно піднесеться на душі, коли побачить її в церкві справді практикуючими християнами! Інтелігенція мусить зрозуміти свою провідну роллю, і злитися з народом душею — у Церкві.

І щоб усі глибоко зрозуміли: Спасіння українського народу тільки в Православній Церкві! Єднаймося всі в Ній, а в єднанні сила.

Року 1923-го 14 березня Рада Амбасадорів прилучила Галичину до Польщі. Усім крутив французький католик прем'єр-міністр Клемансо. Коли українська делегація запитала Клемансо, пощо Галичину віддано ворогам її, полякам, Клемансо відповів:

— Але ж Галичина католицька, і

Польща католицька... Не могли ми віддавати вас під православних...

Так історія сотні раз мстить за відступництво від Православ'я...

8. БЕРЕЖИМО Ж УСЕ СВОЄ РІДНЕ!

Оце "Книга нашого Буття на чужині", цебто, як нам жити, щоб позостатися таки українцями і в нашому великому розсіянні, де б ми не поспробували.

"Бережимо все своє рідне", — коротка на це відповідь. Відповідь коротка, але віковична відповідь і високо авторитетна, бо цю відповідь здавна давала й Церква.

Цю книжку написав я кров'ю серця свого... Це моя сповідь, яку я складаю перед усім українським народом, перед усім українським Духovenством... Це та сповідь, яку я незабаром понесу й до Найвищого Судді нашого, — до Справедливого Господа...

Написав я цю сповідь по ціложиттєвм вивченні української історії та української Церкви, написав на схилі свого трудящого життя. Це моя сповідь — це мій всежиттєвий висновок.

І висновок цей опертий не тільки на всежиттєвій моїй науці, але й на всежиттєвому широкому й глибокому досвіді.

(Кінець).

† Іларіон.

АКАДЕМІК МИКОЛА ВАСИЛЕНКО.

(2.II.1866 — 3.X.1935)

Оце 3 жовтня 1955 р. минуло 20 років з дня упокоєння Миколи Прокоповича Василенка. Він народився в с. Есмані, на Глухівщині. Юнаком по закінченні Дорпатського університету приїхав він до Києва, і протягом цілого життя залишався тут, і тісно зв'язав себе з громадським, культурно-національним і політичним життям його. У цьому бурхливому житті міста, де українська стихія вела боротьбу за права українського народу, М. П. Василенко був у перших шерехах, і ім'я його, забуте нині, було добре відоме і прихильникам, і ворогам української культури.

У житті М. П. Василенка перепліталися два прагнення, які вносили роздвоєність, не давали віддатися одному, але це не була властивість його одного, — це була така доба, яка ставила перед людиною надто великі вимоги. М. П. приїхав до Києва з метою присвятити своє життя науці, — дослідженню історії України та її права. Він працював під проводом славних професорів Київського університету Св. Володимира: В. Б. Антоновича, І. В. Луцицького, М. Ф. Владимирського-Буданова. З захопленням працював він у архівах України, — Києва, Чернігова,

Харкова, і на початку XIX ст. мав вже почесне ім'я знавця історії України. Крім великого числа статей в "Київській Старині", словнику Брокгауза та Ефрона, він видав низку цінних матеріалів: "Генеральное слѣдствие о маетностях полків" 1729 р., Київського, Гадяцького, Ніжинського полків. Офіційно він посідав скромну посаду вчителя історії середніх шкіл.

Проте віддатися цілком науці перешкождала громадська діяльність. З самого приїзду до Києва Мик. Прок. брав активну участь у різних гуртках, як конспіративний гурток д-ра Фокіна, близький до народовольців, гурток "Бродників" під проводом І. В. Лучицького, члени якого поєднували наукову працю з громадською. Він був діяльним членом редакції єдиного на всю Україну місячника: "Київская Старина". Хоч він видавався російською мовою, за умовами часу, але об'єднував всіх дослідників, як Наддніпрянської, так і Західньої України, і став правдивою енциклопедією українознавства. М. П. Василенко був членом конспіративного т-ва "Стара Громада", яка об'єднувала свідомих українських діячів, як учених, так і не вчених, — мистців, лікарів, адвокатів, учителів.

"Стара Громада" в кінці XIX ст. мала велике значення для України: це був той всіма визнаний національний осередок, який керував громадською думкою України. З кінця 1880-тих років "Стара Громада" перебрала на себе провід "Київською Стариною", яка стала її органом.

Суто науковим було "Т-во Нестора Літописця" при університеті, членом якого був Мик. Прок. З групою молодих членів, як В. О. Ківлицький, він у 1895 році намагався "влити нове вино в старі міхи", — надати Т-ву більш сучасний характер: провести нову президію (на голову І. В. Лучицького), і тоді змінити характер Т-ва: замість російської, внести українську тематику, видання джерел української історії. Цей проект зазнав невдачі, — головою Т-ва залишився проф. В. С. Іконников, а тематика була змінена лише тоді, коли в 1920 році Мик. Прок. став головою Т-ва.

Початок XX століття приніс політичне загострення відношень в Російській імперії; вимоги конституції, обмеження царського абсолютизму ставали все більш настирливими; у Києві зароджувалися нові т-ва, які під аполітичними назвами провадили політичну працю. Таким було, наприклад, "Літературно-мистецьке Товариство", і ще більш відвертий гурток "Освобожденія", на бенкеті якого вперше було на повний голос заявлено вимогу конституції. У всіх цих товариствах і гуртках Мик. Прок. брав гарячу участь.

Року 1903-го у Києві було засновано газету "Київские Отклики". Ця газета була одним з видатних явищ тодішнього громадського життя. Природно, видавалася вона російською мовою, але інтерес її був спрямований виключно на українське життя. Вона мала величезну мережу так званих "власних кореспондентів", які з блискавичною швидкістю повідомляли редакцію про все, що робилося цікавого з національного погляду на території України. До редакції її входили видатні українські діячі, а фактичним редактором був Мик. Прок. Василенко. Участь в газеті брали діячі і письменники України без партійного обмеження: Г. В. Александровський, С. О. Буда, В. Л. Бернштам, Д. І. Дорошенко, С. О. Єфремов, Ф. М. Єремеїв, В. Я. Железнов, М. Д. Загрязов, Я. К. Імшенецький, В. Г. Короленко, А. Ю. Кримський, Б. О. Кістяковський, М. В. Лисенко, А. М. Лобода, І. В. Лучицький, М. М. Могилянський, А. Д. Марголін, І. І. Огієнко, В. М. Перетц, Г. Г. Павлуцький, С. В. Петлюра, І. Франко, Л. М. Старицька-Черняхівська, І. М. Стешенко, О. Ф. Саліковський, О. Г. Черняхівський, Е. Х. Чикаленко, А. І. Ярошевич та інші. Завдяки вмілій постановці справи, безпартійности талановитих співробітників газета досягла небувалих в Україні успіхів: не рахуючи продажу в роздріб, який був дуже великий, газета мала понад 13.000 постійних передплатників. Значення редакції зростало: в 1905 р., під час першої революції, і головне придушення її, редакція стала місцем, де бився живчик українського

життя, де сходилися за інформаціями, щоб почути правдиве освітлення подій. Газета відкликала на все, що робилося в Україні. Року 1906 за передрук з газети "Полтавщина" М. П. Василенко, як редактор "Кієвских Откликов", був засуджений на рік ув'язнення в кріпості.

Поставлений перед тяжкою проблемою, — як влаштувати своє життя після ув'язнення, бо педагогічна кар'єра була для нього закрита, а для приватної історична освіта не давала можливості, М. П. Василенко вирішив скласти іспит за правничий факультет в Новоросійському університеті, що й виконав в 1907 році, і дістав таким чином право на адвокатуру.

Вихід з в'язниці в 1909 р. припав на поживлення українського руху. Року 1908-го засновано було Українське Наукове Т-во, головою його був М. С. Грушевський, а М. П. Василенко, який брав активну участь в заснуванні його (між іншим, склав Статут Т-ва), був головою історичної секції. До Києва перенесено було видання "Літературно - Наукового Вісника", видавалася українською мовою газета "Рада". Нарешті, у Києві засновано постійний український театр, під проводом М. К. Садовського. Політичні українські партії, об'єднані в ТУП (Т-во українських поступовців), стали міцною силою, під головуванням М. С. Грушевського. По всіх цих українських організаціях М. П. Василенко брав постійну й активну участь.

Дуже цінну стислу характеристику його дав визначний український діяч, проф. І. І. Огієнко, нині Митрополит Іларіон: "Я ближче познайомився з М. П. Василенком року 1908, коли в Києві заклалося Наукове Товариство ім. Шевченка. Усі вважали М. Василенка за видатного українського діяча. Він був у близьких стосунках — бодай ділових — із М. С. Грушевським, В. Науменком, проф. В. Перетцем і ін. Говорив для свого часу не злою українською мовою. Користався загальною повагою, як українець. В 1905 році в редакції "Кієвские Отклики" М. Василенко гово-

рив зо мною по-українськи"¹. Усе чітко й вірно в цьому відзиві проф. І. І. Огієнка; можна зробити лише одну поправку: якраз на цю добу — 1906-1917 роки припадає поновлення виключно близьких і дружніх стосунків між М. Василенком і М. Грушевським, тої дружби, яка зав'язалася в 90-х роках, в семінарі Антоновича, до переїзду М. Грушевського до Львова. В архіві Василенка збереглося понад 300 листів до нього М. Грушевського, часів перебування останнього в Києві, до його заслання в 1914 році. Здебільшого це невеликі записочки з запрошеннями, умовленнями з приводу засідань, відповіді на заторкнуті питання. Характерне звернення в них: "Милий Друге", "Дорогий Друге".

Наукова продукція М. П. Василенка була велика: він надрукував, крім багатьох статтів у словнику Брокгауза й Ефрона, велику працю: "Очерки Юго-Западной Руси", присвячену козацтву та унії. Написана популярно, але на висоті наукових вимог, праця ця мала великий успіх. Цінне видання "Записки М. Г. Теплового" з передмовою Мик. Прок. в "Записках Укр. Наук. Т-ва", в Києві, були статті в "Записках НТШ", членом якого він був. Підготовлялося повне видання "Генерального описання маєтностей Малорос. полків" за редакцією М. П. Василенка. Року 1911-го М. П. Василенко склав магістерський іспит в Київському університеті, і збирався читати, як приват-доцент, курси з історії України. Перед ним, хоч і з запізненням, відкривалися широкі наукові перспективи.

Проф. Д-р Н. Полонська.

Великі фотографії — портрети Митрополита Іларіона вже вийшли, — для вивішення по церковних канцеляріях при Церквах та в Громадах. На гарному паспорті. Ціна \$1.00. Вписувати від Адміністрації "Віри й Культури".

¹ Відбитка з "Нашої Культури" за 1936 р., С. Наріжний: М. Василенко і його наукова діяльність, ст. 7.

ОЗНАКИ ДОБРОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ.

2. Ясність мови.

Ясність писання — це дуже важлива вимога від кожного, хто пише. Мусимо дбати писати так, щоб читач докладно зрозумів усе, що хочемо сказати, і щоб зрозумів саме так, як ми розуміємо.

Ясність мови залежить головню від двох умовин: а) від ясности й простоти нашого думання, і б) від граматичної правильности будови речень, — від словолоду. Треба завжди пильнувати висловлювати свої думки якнайпростіш, і вже від того наше писання стане ясніше. Ніколи не забуваймо, що написане хтось буде читати, а для нього найперша вимога писання, — щоб усе було ясне, щоб написане можна було легко розуміти без більшої напруги думки.

Щоб мова наша була ясна, не вживаймо занадто довгих речень і не накопичуймо без потреби пояснювальних речень коло основного. Треба завжди пам'ятати, що підрядно-зложене речення, особливо з декількома пояснювальними, завжди трудне до зрозуміння; речення рівнорядно-зложене далеко ясніше. Взагалі ж українська мова з самого духа свого кохається в реченнях рівнорядно-зложених (бо вона — мова паратактична), і помітно оминає речення підрядно-зложені (мова гіпотактична, наприклад, старогрецька, російська й т. ін.).

Будуючи речення, завжди уважайте, щоб воно конче було яснє, цебто, щоб воно докладно передавало вашу думку, щоб воно її не скривлювало, бо часто людина невсилі належно передати своїх думок. Прогріхи супроти граматичної ясности мови найчастіш виникають від невідповідного вжиття займенників, а тому треба пильно дбати, щоб займенник стосувався й на письмі до того саме йменника, до якого треба. Найчастіші прогріхи такі:

1. Добре пам'ятаймо, що займенник у реченні стосується тільки до останнього, до себе узгодженого найближчого йменника; порушення

цього правила веде до плутанини й неясности мови. В одного письменника читаємо: "Мати складала на грудях руки та билась кулаком по них". По чому билась мати кулаком? Граматично займенник "них" стосується тільки до найближчого йменника "руки", цебто, ніби "билась кулаком по руках", а це нісенітниця, бо молячись б'ються кулаком у груди. Отже, треба було так написати: "Мати складала руки на грудях та билась по них".

Може бути й змислове чи логічне узгіднення займенника з своїм іменником, цебто таке, коли воно занадто ясне й коли про узгіднення граматичне не думають. Але таке логічне узгіднення займенника з своїм іменником допускається тільки в рідких випадках, та й варто пояснити його в дужках. Наприклад П. Куліш у своїм перекладі Євангелії за Лукою 24. 50 пише про учнів Ісусових: "І вивів їх геть аж до Віфанії, і, знявши руки свої, благословив їх". Так перекладають це місце всі перекладачі; тут узгіднення логічне: "їх" — усім ясно, що учнів, а не граматичне "руки". Логічне узгіднення ліпше оминати; коли ж не оминаємо, конче пояснити в дужках: "...благословив їх (учнів)".

Ось іще приклади логічного узгіднення (взагалі частого в Євангелії за духом грецької мови) з того ж перекладу П. Куліша: в Євангелії Івана 2. 6-7: "Стояло ж там шість кам'яних водників... рече їм Ісус" (звичайно, Ісус говорив до слуг, а не до посудин). 21. 11: "Уліз же Симон Петро та й витяг невід на землю, повен риби великої... Рече їм Ісус" (рече до учнів, а не до риби).

Д-р Я. Левицький Єв. Ів 19. 5 перекладає: "І вийшов Ісус у терновім вінці і багрянній одежі. І сказав їм: Се чоловік (а говорив не Ісус, а Пилат).

2. У побічнім реченні замість який, якого, якому й т. д. звичайно вживаємо живої форми: що, що його, що йому й т. д. Пильнуймо, щоб тут не вийшло неясности.

Наприклад, М. Коцюбинський у казці "Хо" пише: "І чого жахаються? Діда Хо, що світ прозвав страхом? А дід цілком і не страшний". Тут для нас неясне це що: чи це що він, чи що його; з дальшого бачимо, що треба було написати що його: Діда Хо, що його світ прозвав страхом.

3. Пояснювальне беззв'язкове речення в реченні підряднозложеном може розпочинатися дієприслівником тільки тоді, коли воно має той самий підмет, що й речення основне. Дуже пильнуймо за цим, пишучи, бо вживання дієприслівникових речень при різних підметах веде до граматичної неясності мови. Наприклад у Квітки-Основ'яненка ("Маруся") читаємо: "Побачивши тебе учора, світ мені повернувся". При різних підметах треба вживати речень тільки зв'язкових: "Як я побачив тебе вчора, то світ мені повернувся". А то граматично виходить, ніби світ побачив і повернувся, тоді як насправду побачив я.

Ця недокладність супроти ясності мови нерідка в наших письменників, бо давніше на це менше вважали. Ось іще приклади, коли пояснювальне речення розпочинається дієприслівником, хоч має інший, ніж у основнім реченні підмет: Як стривожилось його серце тепер, зобачивши високу Лаврську дзвіницю (Нечуй-Левицький). Здалека дивлячись, навіть місто не здавалося мені ділом людських рук (Леся Українка). Чи мало старі люди такого розказують, так що, наслухавшись, цілу ніч дрижаки спати не дадуть ("Конотопська відьма" Квітки-Основ'яненка). Показавши княжин знак, сторожа пропустила їх (бояр) у місто (І. Филипчак: "Будівничий держави"). А треба так: Як стривожилось серце тепер, коли він зобачив Лаврську дзвіницю. Як я дивилася здалека, навіть місто... Чи мало старі люди такого розказують, так що, як ви наслухаєтесь, цілу ніч дрижаки спати не дадуть. Як я покидаю вас, серце моє наче ріжеться ножом. Вони показали княжого знака, й сторожа пропустила їх у місто.

4. Ясність мови вимагає, щоб імен-

никове пояснення не мало однакової зовнішньої форми з підметом, а то його можна приймати за підмета. Йменникове пояснення знахідного відмінка в чоловічій і ніякій роді однини часто має однакошу форму з відмінком назовним, щоби з підметом, — пильнуймо ще оминати, бо буде неясність.

Ось приклад: Вечір озеро цілує (Олесь), — граматично неясно, хто кого цілує, та тут підмет займає перше місце, і це допомагає ясності. Але ось у Лесі Українки темніше речення: "Важке побережне каміння зриває розбурхане море", бо тут на перше місце поставлено йменникове пояснення, а треба було поставити підмета.

Неясні граматично й оці речення: "Місяць яснєсенький промінь тихєсенький кинув на нас" (Леся Українка). "Там, де верби хияють віти" (Олесь). "Мороз розум будить" (Т. Шевченко). В однім часопису писали: "Стіл зіпсував ніж", замість: "Ніж зіпсував стола. "Мікроб пермагає атом", а треба: Мікроб пермагає атома.

5. Дуже пильнуймо, коли треба вживати свого, а коли його. Наприклад, Ів. Филипчак в оповіданні "Іванко Берладник" пише: "Великий князь признав, що Ярослав далеко спритніший за його батька". Тут мова про батька Ярославового, а не великого князя, а тому треба вжити свого.

6. Часом пропуск потрібного слова сильно затемнює зміст речення. Наприклад, у "Вічне полум'я" О. Ржепецької читаємо: "Марфа й Марія прикрашували барвінком блискучі голівки та кашкета Юрка", — опущення слова свої перед блискучі накидає думку, ніби голівки були Юркові.

7. Правильний словолад — душа ясності мови. Ось тому пильнуймо кінце дотримуватись усіх правил словоладу, щоби, щоб кожне слово в реченні було на своєму місці.

Кожний член речення звичайно має в ньому своє стає місце, свій словолад. В українському словоладі панують ось ці чотири головні засади:

1. Підмет ставиться перед присудком: Вітер завива.

2. Прикметникове пояснення ставиться перед іменником: Сердитий вітер.

3. Прислівникове пояснення ставиться перед присудком: Тихо прочитаєш.

4. Іменникове пояснення ставиться по присудку: Довбе ребра.

Оцей словолад тепер міцно запанував у нашій мові, і відступлення від нього в звичайній мові рідкі. Але є письменники, що кохаються в стародавньому словоладі, наприклад С. Єфремов або В. Липинський, які в своїх творах люблять ставити присудка на кінці речення (старий польсько-латинський словолад).

Не забуваймо, що інверсія, цебто відступлення від правил словолadu, дозволяється тільки тоді, коли вона не затемнює нашої мови. Проти цього сильно грішать деякі поети. Так, один поет у своєму перекладі "Слова про Ігорів похід" написав

так: "То торкаються Бояна віщі пальці струн живучих". За правилами словолadu це треба сказати тільки так: То віщі пальці Бояна торкаються струн живучих. Авторів же словолad зовсім темний і провадить до розуміння, ніби "пальці струн живучих торкаються Бояна", а це — нісенітниця.

Взагалі, кожний член речення мусить стояти тільки на своєму місці. Один наш учений і письменник написав так: "Легенда про церкву, яка запалася після упадку козаччини під землю", тоді як автор, звичайно, хотів сказати: "Легенда про церкву, що запалася під землю після упадку козаччини".

Другий письменник пише: "Ходив руками, наче довжелезними веслами розмахуючи", а треба: Ходив, розмахуючи руками, наче довжелезними веслами". А то виходить, ніби хтось ходить руками.

Проф. Ів. Огієнко.

УКРАЇНА Й РИМ.

ІСТОРІЯ ЗНОСИН УКРАЇНИ З ВАТИКАНОМ.

ІХ.

ВАТИКАН І ХМЕЛЬНИЧЧИНА.

Був один момент в історії польсько-українських відносин. На елекційних сеймах, що обирали нового короля по смерті Сигизмунда III, новообраний король Владислав дав багато обіцянок православним українцям. Він вимагав замирення між православними й уніятами. Під його тиском були вироблені так звані "пункти замирення" (*puncta pacificationis*). Православні домогалися визнання Єрархії 1620 року, повернення православним єпархій, монастирів і церков, насильно забраних уніятами. Король наполягав на проведенні в життя пунктів, але проти цього виступило католицьке й уніятське Духовенство. А тому, що справа торкалася релігії, вирішити проведення в життя вищезазначених пунктів без згоди Ватикану було не-

можливо. І уніятське Духовенство звернулося до Папи з протестом проти домагань православних українців.

Чи міг Ватикан згодитися на якісь полегшення для "схизматиків"? Він розумів, що цим руйнувалися всі попередні досягнення, нищилася праця навернення на уніятство "схизматиків", бо коли дати хоч деякі права православним, то не тільки не збільшиться число уніятів, а і ті нечисленні уніяти, що вже були приєдналися до унії, можуть знову перейти на Православ'є.

І Ватикан вживає усіх заходів; пише листи до Єпископів, щоб вони всіма силами боролися проти православних українців, захищали постанови Берестейської унії; Митрополиту уніятському Київському рекомендується паралізувати всі спроби православних, направлені проти унії. Королю надсилається особливе послання, в якому Папа запевняє, що він

ледве може перенести вістку про ті вимоги "схизматиків", які вони висунули на Варшавському конвенті проти уніятів, і запевняє короля, що задоволення вимоги православних українців може принести велику шкоду державному ладу Польщі. А трьом видатним особам листами доказується, що єретики і схизматики воюють проти Католицької Віри, порушуючи святі постанови, з презирством відносяться до Св. Канонів, підкопують спокій держави, який оснований на згоді й єдності населення (Док. ч.ч. 416, 417, 418, 419, 420-24).

Ці заходи Ватикану мали звичайні наслідки: "пункти замирення" такі не були проведені в життя, і скоро про них забули. Коли ця небезпека для унії проминула, Ватикан повів рішучу атаку проти Православ'я, і рекомендує королю, католицькому й уніятському Духовенству, а також представникам світської влади вжити всіх заходів для посилення унії серед українського населення і для приєднання до Католицької Віри всіх "схизматиків".

Так, напр., Папа пише листа до князя Заславського, хвалить його за пропаганду Католицької Віри, і надіється, що всі рутенці, які живуть в кордонах підвладної йому округи, будуть приєднані до Р. Католицької Церкви, а коли він помітить, що рутенські Священники уперто будуть триматися своїх помилок, то щоб він ужив свого авторитету влади, і доручив уніятським Священникам духовне керування народом (Док. ч. 467, від 3.XI.1643 р.).

У таких же приблизно виразах і з такими ж вимогами надсилається листи до кн. Радзивіла, Великого Канцлера Литовського князівства, і до Л. Опалинського, Маршала Царства Польського; до Каштеляна Краківського; Яна Собеського, воєводи Руського і ін. (Док. ч. 461-470).

У той же час іде полювання на останніх стовпів Православ'я: Адама Кисіля і Митрополита Петра Могили (Док. ч. 471-472), яких Ватикан улесливо хоче повернути на унію.

Упорядники документів увесь час натискають у своїх примітках, що

всі, починаючи від Св. Ольги й Володимира, до князя К. Острозького, Кисіля і навіть Петра Могили, дуже прихильно ставилися до Католицької Віри. А чому ж ні один з них не перейшов на католицтво? Мабуть прихильність ця була не така вже велика, — це була звичайна ввічливість вихованих людей. Та упорядники хочуть тим доказати, що Римо-католицька Віра краща за інші, тому ці люди й були до неї прихильні. Але це нині не доказано.

Увесь духовний і світський апарат Царства Польського виповів рішучу війну українцям "схизматикам". Маючи дозвіл Папи, магнати і шляхта, запеклі католики, кинулися на вертати на унію українське населення, виганяли православних Священиків, відбирали церкви і церковне майно, заганяли в костьоли, не дозволяли православним Священникам виконувати треби і т. ін. Особливо жорстоко вели себе зрадники перевертні, як кн. Вишневецький, Заславський, Сапіга й ін.

Дійшло до такого стану, про котрий писав Шевченко:

Встає хмара з-за Лиману,
А другая з поля:
Зажурилась Україна, —
Така її доля!
Зажурилась, заплакала,
Як мала дитина.
Ніхто її не рятує...
Козачество гине,
Гине слава батьківщини;
Немає де дітись...
Виростають нехрещені
Козацькі діти,
Кохаються невінчані;
Без попа ховають;
Запродана жидам Віра,
В церкву не пускають!
Як та галич поле криє,
Ляхи, уніяти
Налітають, — нема кому
Порадоньки дати.

(Шевченко: "Тарасова ніч").

Доведена до відчаю Україна спадає повстаннями. Перші повстання були задушені, а провідників жорстоко покарано. У 1648 році вибухнуло повстання під проводом Б. Хмельницького. Уся Україна одно-

стайно на ворога встала. У короткий час поляків було вигнано з України. Хмельницький дійшов до Замостя і зупинився. У цей час помер король Володислав. Треба було чекати, коли виберуть нового короля, з яким можна було б вести переговори й скласти мир. По виборах нового короля Яна Казимира, Хмельницький повернувся в Україну і чекав представників короля для обговорення умов миру. Можна було б легко дійти до згоди, бо Польща була виснажена, а Україна згодилася б на помірковані умови. Не було б далі війни, не пролилося б стільки крові, не було б великих жертв з обох боків, не було б жахливого спустошення, що ослабило обидві сторони. І не було б підданя Москві і України, і її Церкви.

На жаль, до миру не дійшло. В умовах, які виставив Хмельницький, був один пункт, що загальмував усю справу. Це була вимога скасування унії. Видно, унія таки в'їлася добре українцям, і вони від цього пункту ніяк не відступали. Певне поляки згодилися б на цей пункт, та на сторожі унії стояв Ватикан, і як тільки там довідалися про вимоги "схизматиків"-козаків, одразу ж приведена була в рух уся католицька сила, уся дипломатія Ватикану. Сиплються листи до короля, королеви, сенаторів, шляхтичів, до всіх Єпископів, до виданіших діячів і т. д. (Док. ч. 484-502). Папа не допустить, щоб виграє Україна!

У листі до короля вказується на те, що козаки вимагали від короля й сейму таких умов миру, які противні Католицькій Релігії, і загальному добру Польщі, і тому Ватикан настоює, доказує і молить заради Божого закону, славного імені нації і слави самого короля не згоджуватися на умови козаків (Док. 484).

У листі до короля Папа Інокентій Х пише, що не стільки в інтересі Віри, скільки в інтересі слави короля ні в яким разі не можуть бути прийняті умови, які єретиками-схизматиками козаками пропонуються загальному королівському Сейму. Тому королева повинна вжити всіх заходів, труду і авторитету, і не допус-

тити провести в життя умов нечестивців. "Уся Церква тепер звертає на короля й на тебе, найславніша наша донько во Христі, свої залляті слізьми: очі і невтомними стонами молить" (Док. ч. 486).

У таких же, або подібних виразах, написані листи до всіх сенаторів: Ватикан "просить, молить і упоминає" (звичайні вирази), щоб вони умови рутенців "схизматиків" відкинули, не дали віроломним ворогам святкувати перемогу над Релігією, шляхтою й всією Польщею, запалилися б огнем, який би знищив усі спроби, заходи і козні "нечестивих козаків".

Як же радується Папа, коли до нього дійшла вістка про поразку козаків під Берестечком 1651-го року, цю трагедію, де загинуло стільки тисяч українського народу.¹ "Гратулюємо твою Величність, — пише Папа листи, переповнені великою радістю, — зо славною перемогою над татарами і схизматиками-козаками. Тим більше, що ця видатна подія, з'єднана з величезною заслугою перед Християнською Державою, придбала твоєму імені славу, бо ти відвернув і відігнав величезну бурю, яка загрожувала всім зо сторони диких варварів (це про Хмельницького і козаків!). Ми наказали відзначити цю подію урочистим Богослуженням, на котрому був присутній увесь Апостольський Сенат. Це дасть тобі можливість відкинути всі домагання схизматиків рутенців. Продовжуй, як подобає благочестивому королю і побіднику, діяти так і далі, і закінчи тим, щоб назавжди усунути з пам'яті потомства згадку про вчинки варварів" (Док. 503).

І король, і Польща, підбурені Ватиканом, численним католицьким Духовенством, продовжували безглузду боротьбу, що виснажувала сили обох сторін, коштувала стільки крові, вимагала великих жертв, була початком занепаду Польщі, а Україну кинула в обійми Москві².

Михайло Дзвіник.

¹ Ця поразка була викликана зрадою Кримського Хана, безумовно підкупленого поляками.

² Наші історики, що так багато і довго

РИМСЬКЕ АПОСТОЛЬСТВО В ПОЛЬЩІ І ЙОГО ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ.

4. СПРОБА ПОЛЬЩІ ПОРВАТИ З ПАПОЮ.

Користаючи з хвилевого замішання прогри Мельштинського, за справою познанського Єпископа Бніньського, латинники zorganizували на скору руку перший і останній в Польщі інквізиторський похід "автодафе", у часі якого вдалося їм спалити живцем схоплених кількох проповідників реформованої гуситської Церкви.

Видовище цього жахливого й огидного як формою, так і змістом, походу викликало серед польського народу велике обурення. На скликаній сеймі впливові польські роди наполегливо домагалися зміни устрою держави, одночасно гостро виступаючи проти релігійного переслідування громадянства й безправ'я в поведінці латинського Єпископату. У часі сеймових обряд виступив дуже впливовий магнат, сенатор і одночасно познанський воєвода, Ян Остророг, з палкою і сильною змістом промовою проти поведінки латинників, який у прихвильності зібраних польських станів і короля, під адресою латинського Єпископату між іншим говорив:

"Можемо порекомендувати Папі Польщу, як католицьку державу, але не годиться прирікати йому безоглядного послуху. Польський король, крім Божої, нічий над собою звехності не визнає... Христос не підпорядковував світських справ владі Апостольської Столиці, лише казав, що "Царство Моє не з цього світа". Духовенство зобов'язане поносити такі самі державні обтяження, як усі інші громадяни держави"...

"...Жалюгідним є, що італійська захланність привела до вбогости польське королівство різними здирствами. Рим забирає рік-річно знач-

ні суми ніби через Віру й набожність... Наша повільність і недбайливість надали італійській захланності й надужиттям силу закону. Первісні податки були призначені на видатки війни з турками. Війна припинена, але податки залишились. Адже несправедливим є побирати далі цей податок, якого джерелом є мильно зрозуміла побожність... Під виглядом війни з турками Римський Єпископ наложив найнесправедливіші податки... На мою думку, плачені Папі податки могли б піти до державної скарбниці".

"Духовенство завжди старається відмовитись від участі в державних видатках, удаючи обаву там, де її немає".

"Рим громадить багатства через свою юрисдикцію, бо процеси перед трибуналами духовних тривають часом 30 років, а сторони вмирають, не дочекавшись їх кінця... Ми не повинні піддаватися італійським обманам. Чому ж би ми не мали рішати про наші справи самі, маючи в власній державі Єпископів, Архієпископів, а навіть Прімаса?"

"...Єпископства були заложені й випосажені, щоб оплачували й утримували церковних слуг. Первісні десятини були плачені через багатих, а не вбогих. Але тепер є навпаки. Чи ж це є застосування засади Св. Письма: "Милосердя хочу, а не жертви"?"

"Обов'язком влади є запобігти розповсюдженню по країні жебраків і волоцюг. Слід видати розпорядок, забороняючи містам приймати велике число монахів і німецьких жебраків. Жебрацтво повинно бути заборонене, бо монастирі мають обов'язок прохарчовувати й одягати бідних. Рим, звичайно, забирає маєтки по померлих без тестаменту Єпископах. Невже ж він ще недостатньо забезпечений? Було б більше правильним, якщо б маєтки ці передавані були на патреби держави".

Сильно обоснована мова Остро-

працювали над причинами Переяславської умови 1654-го року, нехай ретельно простудіюють ці документи, і причина союзу Б. Хмельницького з Москвою буде добре освітлена.

рога зробила ще сильніше враження на присутніх, а зокрема на Єпископів-сенаторів. Вона була, на думку латинників, рівнозначною з зірванням Польщі з Римом. Не залишалася вона також без відгому по цілій Польщі, і не без практичних наслідків.

Наступного року, після мови Осорога, з'їхалися шляхта і лицарство до Люблина на конференцію, на якій висунули домагання зірвати з Римом. Положення врятував присутній латинник, історик о. Ян Длугош, який, виступаючи проти зірвання Польщі з Римом, виголосив переконуючу промову, під час якої між іншим говорив:

“Прийшла година, що мені, патріотів, але заприсяженому урядові Римської Церкви, слід говорити рішуче й без закривання правди. Єрархія Риму, правлячи в Польщі під опікою римсько-німецьких цісарів від кількох соток років, мала вже доволі часу закорінитися й закріпити свої впливи в Польщі, а через неї і на Литві, щобто здобути собі через своїх урядовців, — то є через сотні Єпископів, Опатів й Ігуменів, — сліпу віру, щобто довір'я темного, вірніше — отемнілого народу. Хай королі і достойники обвинувачують у тому своїх предків, а не шляхту чи нас, що допомогли чужинецькій організації розгоститися й угрунтувати свою Єрархію і владу, щобто вплив на масу темного народу в середовищі середньої й західньої Слов'янщини. Сьогодні вже не залишається їм нічого іншого, як лише допомагати Римові, який, зовсім природно, прагне свій вплив, свою владу й свою феодальну Єрархію улаштувати ще на Русі, бо цього домагається чинна політика римського двора, щобто — як звичайно говориться, — політика Римської Церкви”.

“Зовсім щиро говорю до вас і повторюю, що не так легко буде сьогодні королям і всяким урядам позбутися впливу римської організації сильної, закріпленої через самий час і вживаної через самих королів, князів і достойників, через одних проти других, а якої і мене доля зробила членом-урядовцем. Призadu-

майтеся, що де воно защепило свою політичну організацію в темні маси, там скоріше згине король і шляхта, ніж ця організація, бо якщо спричинили б ви необхідність, то в даному разі римська влада проголосить лише інтердикт, замикаючи Церкви, до неї приналежні, а її Єпископи, Опати й Ігумени могли б без труднощів дати поштовх до повстання темних мас проти світлих... Єпископам, Опатам й Ігуменам зовсім легко випустити на цілу країну сто тисяч монахів, і позбутися через темний народ непослушних Церкві”.

“Пам'ятайте, що нічим не проженете пожежі, і що з димом пішли б всякі фільварки й палати, вказані нами, а відомо, що монастирі укріплені, як твердині Церкви Риму. При тому наємне військо чужинецького розпорядчика, щобто чужа одностайна сила є під командою прихильників Римської Церкви. Адже виступить вона проти конфедерації погорільців, і примусить шляхту, щоб була послушною навіки і мовчала навіки”.

“Коли це все не вистачало б, Рим зробить заклик до німецьких урядів, щоб своїми військами привернули лад, і щоб винагородили собі землею погорільців. Залишиться лише народ, вірний Курії Риму, її Єпископам і її монахам, якщо залишилися б при житті по такій громадянській війні”...

Висловлена о. Длугошом оцінка положення і подана ним перспектива наслідків зірвання Польщі з Римом, переконала шляхту і лицарство на Люблинській конференції. Вона без жодних ухвал і рішень роз'їхалась з нічим додому.

Папа був сильніший за Польщу!

5. БОРОТЬБА ЗА ПРАВО ЗАТВЕРДЖУВАТИ ЄПІСКОПІВ.

У міжчасі зайшов знову поважний спір між латинською Єрархією та королем Казимиром Ягайлоном за королівське право затверджувати кандидатів на єпископські пости, яке мало на меті не допустити чужинців на сенаторські пости, бо кожний Єпископ ставав з рації свого духовного стану автоматично і сена-

тором польського сенату. Того рода спори між королем та латинським Духovenством не були нічим новим. Вони лише час до часу повторювалися, починаючи від часу панування короля Болеслава Смілого (1050 — 1080).

Коли король Казимир Ягайло дав краківське єпископство Грушинському (1460), не погоджуючись на визначеного Папою Єпископа Сенінського, Папа кинув на короля прокляття. Розгніваний і ображений король заборонив проголошувати папське “бреве” і кинену на нього клятву, а всіх тих краківських латинників, які стали по стороні Риму проти королівської влади, наказав з міста прогнати під загрозою смертної кари за бунт і зраду. Крім того скасував трибунали “Санктум Оффіціум”, а сам, відкликуючись до рішення чергового собору, заявив папському легатові, що свого розпорядку не скасує, хоч би навіть мав утратити королівство своє.

У відповідь на це папський легат гордо відповів коротко: “Краще, щоб три королівства пропали, як одно папське слово”. З тих слів легата бачимо, що латинське Духovenство про добро Польщі взагалі не турбувалися, і їм було байдуже, чи вона існуватиме чи ні. Головне було — папське слово, а держава хай пропаде.

Справа цього інциденту була предметом обряд сейму в Піотркові (1462), у часі яких зібрані представники станів старалися вговорити короля до уступок на користь римської Єрархії. Але надаремно. Король рішуче заявив, що ніколи не дозволить, щоб будьхто в його королівстві накидав йому Єпископів і ламав державні права через номінацію сенаторів польського сенату, займаючи становище, що латинські капітули в Польщі мають вибирати самі Єпископів за королівською згодою на вибраного кандидата на єпископський престол.

У той же самий час, незалежно від спору про призначування Єпископів, уся Польща була пораз другий обложена клятвою за те, що в обороні своїх кордонів — так, як за Локетка

— провадила з німецькими хрестоносцями війну (1454-1466), яка закінчилася Торунським миром і втраатою Прусії.

6. БОРОТЬБА ЗА ЧЕСЬКИЙ ПРЕСТОЛ.

Але на цьому ще не кінець. Спiр між королем та римською Єрархiєю продовжувався далі; тим разом сприводу обсади чеського трону, подiбно як це було за панування короля Володислава Ягайла.

Чеський король Юрiй Подебрад, почувачи себе безсильним супроти наступу нiмецьких цiсарiв i Риму, якi провадили також в Чехiї релiгiйну боротьбу, як у Польщi, з чеськими вiдступниками вiд Римської Церкви, склав з польським королем Глоговський союз (1462). Латинська Єрархiя, невдоволена з союзу, старалася його зламати. Тому сейм iглавський пiд головуванням папського легата вирiшив запропонувати Казимировi Ягайлоновi чеську корону з правом династичним, але пiд умовою, що зiрве Глоговський союз з чехами, та вживе всiх вiйськових сил, щоб знищити чеський гуситизм. Польський король пропозицiї цi вiдкинув.

Тодi приклонники Римської Церкви i латинське Духovenство покликали на чеський трон угорського короля Матвiя Корвiна. У вiдповiдь на це король Казимир Ягайло рiшуче заявив, що нiколи не дозволить нарушити своїх прав, набутих договорами, i що придержуватиметься постанов союзу з чеським королем, не оглядаючись на закиди латинникiв, що, мовляв, дiє на шкоду Християнства. А вiдкидаючи з мiсця домагання Папи проголосити в Польщi хрестовий похiд проти Чехiї, суворо заборонив польськiй шляхтi i лицарству розпочинати будьяку ворожу акцiю проти союзної Чехiї та виклятого вже короля Юрiя Подебрада.

Ця шляхетна постава польського короля знайшла вiдповiдну нагороду. Зiбранi чеськi стани вибрали на чеський трон польського королевича Володислава, як наслiдника по смертi короля Подебрада, з тим, що одружиться з його дочкою Людмилою. Польський сенат, помимо силь-

ного спротиву латинського Духовенства і його прихильників, чеський вибір затвердив, а папське домагання хрестового походу проти Чехії відкинув.

Після смерті короля Подебрада (1470) чеський народ, поборовши труднощі та відкинувши інших претендентів до чеської корони, проголосив таки польського королевича Володислава чеським королем.

Річ ясна, що такий зворот справи не був до вподоби Папі й латинській Єрархії. Папа обкладає тоді втретє Польщу прокляттям, а крім того звіль-

няє німецьких хрестоносців від присяги дотримуватися постанов недавнього заключеного Туронського договору та проголошує (1474) у Німеччині й Мадярищині хрестовий похід проти Польщі.

Помимо, однак, такої протиакції римської єрархії, опертій на 'християнській любові й милосерді', польський король від своєї постави не відступив, додержав постанови союзу, а син його Володислав таки вдержався на чеськім троні, а згодом перебрав навіть трон мадярський (1490).

Дмитро Білас.

ЄПІСКОП ХОЛМСЬКИЙ МЕТОДІЙ ТЕРЛЕЦЬКИЙ (1630 — 1649).

V. ВВІД М. ТЕРЛЕЦЬКОГО В УПРАВЛІННЯ.

24-го січня 1631 р. записана в Холмські акти подана шляхтичем Климентом Корташевичем грамота короля, видана у Варшаві 4 лютого 1628 р. на ім'я уніятського Митрополита Йосипа Рутського, де останній повідомляє про вибрання Методія Терлецького Єпископом Холмським на місце покійного Мелешковича (Меелшка).⁶ За цим занесений акт від 2 вересня 1630 р. (виписка з Городенських книжок) про dokonаний 31 серпня того ж року ввід Єпископа Методія Терлецького в управління Холмською Єпархією і катедральними маєтками, якими до того часу завідував Митрополит Йосип Венямин Рутський. Ввід Єпископа доконав в Білому Полі возний Іван Банюш з Шаржина з двома свідками, шляхтичами Іваном Більським і Олександром Славуютою; від імені Митрополита був при тому відомий Андрій Петрович, який передав Методію Терлецькому як грамоту Митрополита, так і завідування маєтками.⁷

Одержавши маєтки і права Єпископа Холмського, Методій розпочав свою діяльність з позова до суду

Остророгів з-за володіння ними селом Бутином.⁸ Після піззав Сірних з-за володіння с. Стрижовом, Замойського — в справі Жукова, Липських за Невірків і Перемиволоки. Процеси Єпископа з вище згаданими дідами бувших єпископських маєтків і Сірних з Свінцицькими тягнулися до 1647-го року.⁹

Крім питань управління катедральними маєтками, про що окремо говориться, записані за цілий час діяльності Єпископа Мелетія зобов'язання позичкові. Коли йому потрібні були гроші, він не звертався до позичок, а знаходив джерела доходів, невідомі його попередникам, завдяки чому розпочиналися процеси. Напр. Путновський декан Олександр Глембоцький скаржився 2 серпня 1633 р. на Єпископа Терлецького за побирання мита за 100 волів, перегнаних через Холмські поля; подібну ж скаргу подав до суду на Єпископа 22 серпня 1641 р. шляхтич Рафаїл Пшиемський, в якого було 113 штук рогатини. Позичковий за-

⁸ Акт. Вил. Арх. Ком. т. XXIII, 1896 р. 83 (Позов, виданий 20 листопада, записаний в Городенські акти 4 грудня 1630 р., переведений у Холмські книжки 24 листопада 1631).

⁹ Дивись "Маєтки Холм. катедри обряду Гречеського".

⁶ Акт. Вил. Арх. Ком. т. XXIII, 81. Ак. кн. X. г. с. ч. 20138, л. 248.

⁷ Акт. Вил. Арх. Ком. т. XXIII, 1896 р. 82.

пис Методія записаний лише один під 8 серпня 1633 р.; він був виданий городському писарю Матвію Христофоровичу Шигельському на 1300 золотих і, крім Єпископа, підписаний також Холмськими капитульними Священиками: Василейковичем, Вавришевичем і Сидоровичем. Як видно з підписів останніх, гроші були позичені на потреби Катебри, і вже 24 жовтня того ж року були повернені позичальникові.

Побувавши під час сейму у Варшаві 13 жовтня 1641 р. Єпископ опинився без середників, тоді він позичив гроші у Люблинського жида Іцка Йовеловича, віддавши йому під заклад усе своє срібло. Повернувши до Холма, Методій бажав викупити свій заклад, але жид, як видно з скарги 28 листопада, не погодився і діло закінчилося лише на початку 1642 р. мировою.

VI. СУДОВІ ПРОЦЕСИ М. ТЕРЛЕЦЬКОГО.

З інших справ, відмічених в актах, споминаються процеси Конєцпольського і Годлевського, старост: Городенського—Станислава Зборовського (1637), Холмських — Єловецького і Кривчицького (1040-1647), Холмських міщан (1639-1640), шляхтичів Потоцького і Клопотовського (1642) та ін. з Єпископом Методієм і його управляючими, які обвинувачували в присвоюванні собі сусідніх земельних участків і нанесенні позивачам великих збитків. Особисто жорстока боротьба велася між старостами і міщанами Холмськими з одного боку і Єпископом Терлецьким з другого. На Терлецького і його Священиків скаржилися часами також селяни. Наприклад, 13 листопада 1634 р. слуга Станислава Бродзінського, Матвій Весельський в імені Ольховецького селянина Ілька Гарбачова оскаржував Єпископа Методія і Священика Андрія Вавришевича за те, що останній знищив його город "Івашківський", на Холмському передмісті "за млином", і загарбав селянського коня. На другий день Священик Вавришевич з'явився в суд з доказами, що вищеназваний город

Іван Кусий заповів катедральній церкві на добротинні справи.¹¹

Не рідкі були тоді також процеси про затримання та не повернення утікачів селян їх правним господарям. Єпископ Терлецький відновив в 1635 р. (30 квітня) процес, розпочатий ще Митрополитом Рутським із Самуїлом Конєцпольським у справі затримання в маєткові Карманові (село на Холмщині) утікача селянина Самуїла Лучка з Бусна разом з родиною і майном та про заплату збитків у сумі 500 гривен. З другого боку Христофор Потоцький скаржився 30 червня 1644 р. на Методія за невіддачу утікача селянина Іванка Козла з Кривої Волі, який поселився в Покрові.¹²

У деяких випадках Єпископ справедливо домагався повернення участків, які, по переданню і документах, належали до Катебри Холмської, і були з часом самовільно прилучені старостами та інш. сусідами дідами до своїх маєтків. У ту добу відбирання церковної землі від Духовенства "руського" було в Польщі явищем частим. Під час єпископства Мелешка і адміністрації Митрополита Рутського доконувалися великі злочини, щодо маєтків Холмської церкви. Навіть спритні управителі єпископські встигли тоді, як побачимо далі, загарбати собі участки церковної землі. В інших же випадках ворожнеча шляхти та обурення Холмських міщан на уніятського Єпископа не були безпідставні. Терлецький заходив занадто далеко в своїй енергії і по економічній часті.

VII. ЄПИСКОПСЬКИЙ УПРАВИТЕЛЬ А. ПЕТРОВИЧ.

Улаштовуючи свої економічні справи, Методій не міг не звернути уваги на поведінку управителів маєтками катебри, які довший час вели господарку на свою власну руку, і наживалися на рахунок Єпископів. Одним з таких управителів у Білім

11 Акт. кн. Холм. гром. суд. 20142, л. 179, 198; 20145, л. 553, 595, 20147, л. 102, 129, 132, 135; Акт. Вил. Арх. ком. т. XXIII, 1896 р. 186.

12 Акт. кн. Холм. гром. суду 20139, л. 922 б; 20149, л. 340.

10 Акт. кн. Холм. гром. суду 20139, лист 173; 20145, лист 946, 998; 20147, лист 65.

Полі і Бусні був відомий, походженням з Новогрудського повіту, Андрій Василевич Петрович, який, користуючись довір'ям попередніх своїх панів, відразу став відчувати незадоволення до себе нового Владимира Холмського. Завізваний в Холм для справоздання 20 липня 1633 р., Петрович був побитий Єп.Методієм на монастирському дворі, завдяки чому (23 липня) внесена ним скарга до суду на Єпископа. Кілька днів по тому (27 липня), той же Петрович скаржився на Методія, що останній не звертав уваги на його, як управителя, заслуги, відібрав від нього участок "Андрусівщину", запис на яку даний був ще Єпископом Мелешком, після затвердження самим же Терлецьким (коли ще не був Єпископом) і Митр. Рутським, а також, що Методій не хоче повернути позичених 1500 золот., а навпаки, після повернення Єпископа з Краківського сейму, привів два рази позивача до присяги, і після звільнив його від посади, не повертаючи довгу.¹³

24 жовтня того ж року наступило замирення Методія з Петровичем, і останній припинив процес, одержавши в аренду маєтки Спаського монастиря. Але і тут не обійшлося без непорозумінь, після наступило нове замирення і складення нової умови 22 січня 1636 року, на підставі якої дано право Петровичеві жити в маєткові монастирському, однак вже не як управителеві. Керівництво маєтком доручено місцевому Священникові Авраму, а Петрович рахувався лише слугою для доручення Єпископа.

Ворожнеча населення до уніятського Єпископа перейшла і на його слуг, що чинили злочини. Коли Петрович 26 вересня 1640 року (скарга 6 жовтня) прибув до Грубешова по справах і з листом від Єпископа Методія, свого пана, до підстарости

13 Терлецький жалів неправдо уступленої "Андрусівщини". Присяга требувалася Єпископом щодо претензії Петровича і, може бути, також з приводу "Андрусівщини", запис на яку міг бути спершу підроблений Петровичем.

Михайла Длотовського і в очікуванні відповіді гостив у місцевого Священника Корнілія, грубешівський міщанин Степан Крашкович послав знайомого сусіда закликати його до себе для "приятельської" розмови. Крашкович спочатку прийняв Петровича дуже ласково, але незабаром змінив тон, розпочав спір і зневажив його словами, а наприкінці і чином. 6 вересня 1642 р. той же Петрович був оскаржений разом з другими слугами Методія, як співучасник в забійстві Олександра Чеського. Останню відомість про Петровича находимо в акті 20 листопада 1645 року, по якому вїйт достачив його, як злочинця, засудженого на постійне вигнання, і в нанесенні смертельних ран одному чоловікові, у міський суд з просьбою посадити його у в'язницю та осудити,¹⁴ — факти про Петровича приведені для доказу того, якими людьми оточувалися ревні пропагатори унії. І Терлецький, наочно переконавшись в недобросумлінності Петровича, не міг однако ж обійтися без нього.

VIII. ЯК ТЕРЛЕЦЬКИЙ НАВЕРТАВ НА УНІЮ.

Методій Терлецький, як відомо, був римським місіонером в Україні-Русі. Для Терлецького прийшла пора, коли він повинен був показати себе в очах Риму верховодом унії та оправдати його довір'я до себе. Унії грозили неаби які труднощі по смерті Сигизмунда III. Руські (українські) послали на виборчих (елекційних) сеймах добилися того, що православним було дано право мати свого Митрополита і чотирьох Єпископів, — Львівського, Перемиського, Луцького і Мстиславського, забезпечена свобода Православній Вірі і дано кілька грамот, якими поверталися православним деякі церкви, загарбані уніятами, затверджувалися привілеї Братств, дозволялося відкривати нові Братства, школи та інші.

Зараз же після виборчого сейму вибрані були у Варшаві, в 1632 р., на православному Київську Митропо-

14 Акт. кн. Холм. гром. суду 20145, л. 635; 20147, л. 208, 20149, л. 718.

лію Києво-Печерський Архимандрит Петро Могила, на Єпископію Луцьку — князь Олександр Пузина і на Мстиславську — ігумен Віленського Свято-Духівського монастиря Йосип Бобрикевич. Холмська православна Єпархія була підвладною Луцькому Єпископу Пузині. Для повернення православним їх церковів король призначив окремих комісарів (2 православних і 2 римо-католиків).

В актовій книзі Луцького гродського суду¹⁵ відмічений під 10 листопада 1632 р. спис міст у польській Україні-Русі, в яких, згідно артикулам, винесеним на виборчому сеймі для заспокоєння Православної Релігії, повинна була бути дана православним відома кількість церков і монастирів. Між іншим знаходимо так міста: Люблин, Красностав, Холм, Белз, Грубешів, Городло, Грабовець, Буск, Сокаль, Ратно, Тишівці, Любомль та ін.

Але всього того Методій Терлецький не признавав і, як уже було сказано і ще буде говоритися в Холмських актах, воля короля, постанови сейму, комісарські декрети, правно поставлені Єпископи і їх права не мали для нього значення, коли діло торкалося хоч би і в малому справедливості щодо православного населення. Тихий і покірний (як пише Бартошевич) Єпископ, розбиваючи власноручно замки у церков, воював до останнього з усіма, хто стояв на перешкоді його "місіонерській" праці, протиставився його "душехапствам", не рахувався при тому з ніяким авторитетом, бо дивився на свою єпархію, як на невід'ємну здобич унії. Священників православних або запідозрілих в Православ'ї саджав у в'язниці нарівні з звичайними мешканцями, які не признавали його своїм Єпископом, і звільнював з тюрми або від смертної кари лише тоді, коли оскаржені йому безумовно корилися.

Сліди тої боротьби унії з Православ'єм знаходимо в багатьох актах Холмських книжок за цілу добу ке-

рівництва Методієм Терлецьким і близьких його наступників, бувших його співпрацівників. Тоді подавали скарги до суду і покривджені, і злочинці: ті, які виконували волю короля і права, і ті, які протиставилися правним постановам. Протести Терлецького проти правних чинів православних Владик, Митрополита Могилы і Єпископа Пузини, також королівських комісарів указують на те, що уніятський ієрарх не мав поводу боятися якої-небудь відповідальності за свої чини, які могли смутити одних лише православних.

Якими шляхами та методами ішов Терлецький до цілі, тобто до поширення унії на Холмщині, ми побачимо та переконаємося з нижче приведених його справ з різними особами, а навіть цілими громадами православними. Свідками усього того будуть знову такі судові акти. Одне лише можна ствердити, що терор, огонь, меч, кров, обман та інш. антихристиянські чини були співробітниками Терлецького... А щоб не бути голословними, будемо опиратися на судові акти, — вони найгарніше освітлюють нам правду та характеризують ту добу й людей її та ту працю ганебну, яка і досі мститься над нами, холмшаками.

З рукопису Єп. Лева Кішки та реляцій Якова Суши довідуємося, що Єп. М. Терлецький утік від козаків до м. Супрасля, а після далі. Кінецькінцем до Холма він повернув, але розбитий і морально, і фізично, і 7 червня 1649 р. умер. Латинники переслідували Терлецького до останньої хвилини його життя. Ще в день смерті його, тобто 7 червня, Альберт Холоєвський вніс до суду скаргу на Терлецького, який не повернув йому 1500 золотих, яких він буде домагатися від його наступників.¹⁶

Сама доля Єп. зрадника помстилася на ньому навіть після смерті. Він умер у той час, коли Холмський катедральний Собор перейшов до православних назад. Не було навіть де поховати його грішного тіла, і тоді лише латинники змилювалися

¹⁵ Акт. кн. Холм. гром. суду 2146, л. 521, "Архів Юго-Запад. Русі" т. I, VI 656.

¹⁶ Ак. В. А. К. т. XXIII, ч. 231, 239; Акт. кн. Х. г. с. ч. 20153, л. 32-33, 280.

над ним, бо, завдяки старанням латинського Декана Бонковського, він був перевезений до Красностава, і там похований разом з тими, яким

вірно служив, латинськими Єпископами, а Холм, споневірний ним, не прийняв його і по смерті.

С. В. Любарський.

“ПРАВДА” ЕНЦИКЛОПЕДІЇ УКРАЇНОЗНАВСТВА ПРО ПРАВОСЛАВНУ ЦЕРКВУ.

7. ПРАВОСЛАВНИЙ БОГОСЛОВСЬКИЙ ФАКУЛЬТЕТ У ВАРШАВІ.

А можливо той польський дух папував на Богословському факультеті Варшавського Університету? Про це я маю авторитетні свідчення двох викладачів того, до речі, не факультету, а студіюму, — Владики Митрополита Д-ра Іларіона і св. пам. Проф. Д. Дорошенка. Наведу кілька уривків з споминів його, що є в “Бюлетені Богословсько-Педагогічної Академії У. А. П. Ц.” 1946 р. під заголовком: “Православний Богословський Факультет у Варшаві”.

“Щодо національності професорів, то більшість була українці: І. Огієнко, о. Лотоцький, В. Біднов, Д. Дорошенко. За ними йшли росіяни: Митрополит Діонісій, Н. Арсеньєв, М. Зазикін, Васдекас грек, Архим. Перадзе грузин. Більшість студентів були українці з Волині й Холмщини — вихованці духовної Семінарії в Крем’янці; далі йшли білоруси, абсолювенти Духовної Семінарії у Вильні; було кілька росіян з Польщі й сусідніх балтійських держав; були студенти румуни й югослави.

“В 1930 роках було на Студіюмі коло 120 слухачів; перед війною число їх зросло до 180”.

“Напередодні війни бібліотека Студіюму нараховувала понад 30.000 томів”.

“Кожного року випускалося 2-3 десятик абсолювентів, які здебільшого висвячувалися на Священиків, і таким чином збільшувалося число православного Духовенства з вищою богословською освітою”.

“Наука на Православному Студіюмі відбувалася польською мовою; тільки для початку для професорів, які ще не опанували польської мови,

дозволялося викладати в мовах українській, або російській, але згодом, з переведенням повної, коли так можна висловитись, полонізації в Студіюмі, цих виїмків більше не робилося. Взагалі мова викладів була слабким місцем у науковому житті школи: значна частина професорів були чужинці, які зовсім не знали польської мови (греки, грузини); мова їхніх викладів була часом жаклива, і служила предметом добродушних жартів з боку слухачів”...

Життя і розвиток Православного Богословського Студіюма в значній мірі були умовлені впливами загальної польської політики, яка у відношенні до Православної Церкви за останні роки перед війною прийняла гострий полонізаційний курс. Студенти, які мешкали в інтернаті (а таких була переважна більшість), були взяті під особливу опіку, яка мала на меті виховати з них лояльних польських громадян, православних Священиків-поляків... Але це були наслідки загальної політики польського уряду, щодо національних меншостей, а в першій мірі — щодо українців: їх старалися, так би мовити, розкласти морально, і для цього не цурались ніяких способів. Особливо в останніх роках перед війною анти-український курс досяг свого апогею...

“Коли я вступив до професорської колегії Студіюму, то вже перед тим було два чи три випадки усунення небажаних з політичного погляду для польського уряду професорів. Так було усунено проф. І. Огієнка... В 1937 р. було переведено “чистку” через усунення двох професорів росіян: проф. Арсеньєва і доц. Кулаковського. Тяжко навіть зрозуміти, чому, властиво, усунено цих двох абсо-

лютно доляльних людей, при тім одного з них — проф. Арсен'єва — визначного вченого. Мабуть просто хотіли очистити місце для більш бажаного елемента, для людей, які виступали як “православні поляки”.

“В 1938-9 акад. році атмосфера в православних духовних кругах стала дуже напруженою. Переслідування Православ'я на Волині й на Холмщині, руйнування церков, насильне навертання на католицизм, ліквідування православних Духовних Семінарій у Крем'янці й у Вільні, замість яких було założено чисто польський православний ліцей у Варшаві, заложення у Гродні польського православного інституту, який мав видавати православні церковні книжки польською мовою, — усе це витворювало почуття пригнобленості й неспокою, і це відбивалося й на житті Православного Богословського Факультету. Почуття якоїсь непевності й тривоги обгортало професорів і студентів. Серед таких настроїв вибухла 1 вересня 1939 р. війна з Німеччиною, яка зруйнувала Варшаву і цілу польську державу...”

Ось так характеризує історик Д. Дорошенко умови, серед яких приходилось тоді проводити працю на Богословському Відділі Варшавського Університету. Що має спільного ця характеристика з сухим ствердженням М. Чубатого про “польську мову і здебільшого польський дух”, що панували в цьому закладі, де викладачами були найвидатніші здебільшого українські вчені, імена яких увійшли вже до української історії, учені, які тієї польської мови самі як слід не знали.

Було б зовсім інакше насвітлено цю працю в Е. У., якщо б не українські православні вчені, а скажімо о.о. Василіяни працювали в цих закладах. Тоді напевно не було б там ні польської мови, ні польського духа.

У VIII зошиті Е. У. на ст. 613-614 читаємо таке: “Довгий час Васил'яни були найосвіченішими серед Духовенства; вони були також схильні до латинщення східного обряду. З другої половини XVII ст. серед Василіян опинилося багато поляків, і це вело до відчуження між ними і українсь-

ким світським Духівництвом та народом... У XVII ст. Василіяни ще зміцніли...”

Василіянські колегії, хоч і з латино-польською викладовою мовою, ведені були в східному обряді й виховували не тільки українську, але й польську молодь з місцевої шляхти, мимоволі зв'язуючи своїх вихованців із обрядом українського населення”.

Отже українська православна молодь у Василіянських колегіях латинізувалась і полонізувалась. Але це, як вірити М. Чубатому, йшло на користь цій молоді, бо провадили це не якісь українські православні вчені, а таки о.о. Василіяни.

Це “наукове” ствердження історичних фактів з боку М. Чубатого. Якими фактичними даними керувався М. Чубатий, коли там же зазначив, що з православного богословського факультету вийшла лише деяка частина освічених і свідомих православних Священиків, а решта осіб, що закінчили цей заклад, були, якщо вірити М. Чубатому, Священиками неосвіченими і ворожими українській ідеї?

Найскромніші підрахунки показують, що Богословський Студіум Варшавського Університету за 15 років (з 1924-1939) закінчило 350-375 абсолютів, отже добра половина всього Священства на Волині, де було 680 парафій з 775 православними Священиками.

М. Муха.

ГОСПОДНІЙ Я.

Господній я, й усі терпіння
Стають мені з Його глаголу:
Чи осінь зла, чи ніч весіння, —
Його накази ще додолу.

Велінням Господа слухняний,
Покірно йду хоч на Голготу:
Вінець тернівий Богом даний,
Для Нього й праця аж до поту!

Нью-Йорк, 21.II.1949.

† Лларіон.

П'ЯТНАДЦЯТЬ РОКІВ АРХИПАСТИРСЬКОГО СЛУЖЕННЯ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА.

20 жовтня 1940-го року, у Холмському Соборі на Святій Даниловій Горі, відбулась хіротонія Архимандрита Іларіона Огієнка на Архиепископа Холмського. З того часу минає вже 15 років.

Мимоволі думки линуць назад, до Холма, і будять приспану уяву про те життя, яке там було в ті часи й свідком якого мені довелося бути.

У наслідок військових подій, у листопаді 1939 року опинився я в Холмі. Там тоді була вже німецька влада, і тому українське населення не відчувало того гніту, який мало за влади польської. Треба ствердити, що при владі польській на Холмщині було багато знищено православних церков і не було зовсім українських шкіл.

Позбувшись цього гніту, українське життя почало пробуджуватися в усіх ділянках: по всіх селах і містах повставали українські школи, а всі церкви, що не були цілком зруйновані, було повернено українцям. Повернено українцям і їх давню Святиню, Холмський Собор на Даниловій Горі, побудований королем Данилом десь біля 1255 року.

663 роки молилися в Холмському Соборі українці. В році 1918, з повстанням польської держави, Собор перероблено було на польський костел.

По 22 роках польського панування Собор, як уже було згадано вище, знову вернувся до українців; було це весною 1940 року.

Велика це була перемога, але не повна: не було свого українського Єпископа, в якому відчувалась велика потреба після всього того, що пережило українське Духовенство й вірні на Холмщині. Всі здавали собі справу з того, що Єпископом на Холмщині має бути особа високоосвічена, авторитетна та енергійна.

Церковна Рада, яка складалась з представників Духовенства й мирян, та Комісія по відновленню Холмського Собору довгий час підшукува-

ли відповідного кандидата на Єпископа Холмської Єпархії. І вкінці прийшли до висновку, що найбільш відповідним кандидатом може бути Професор Д-р Іван Огієнко, бувший ректор Кам'янець-Подільського Університету й Міністер Освіти й Віроповідань Української Народньої Республіки та Головноуповноважений Уряду У. Н. Р. в роках 1919-1920.

Більшість членів Дави й Комісії знали Проф. І. Огієнка, як активного борця за відновлення Української Православної Автокефальної Церкви в роках 1919-1920.

В силу обставин, які склались в наслідок військових подій, Проф. І. Огієнко в роках 1925-1940 перебував у Варшаві, де був професором університету та редагував і видавав журнали "Рідна Мова" та "Наша Культура".

Почалися заходи, щоб здобути згоду Проф. Ів. Огієнка на прийняття сану Єпископа й обняття Холмської Єпархії. Митрополит Діонісій згоду свою на цю кандидатуру відразу дав.

У тій цілі було запрошено Проф. І. Огієнка до Холма на ціл викладів про Українську Православну Церкву в минулому, її життя та працю.

Під час цих викладів Проф. Ів. Огієнко мав можливість заізнатись із Духовенством і вірними Холмщини, а Духовенство й вірні, які дуже чисельно прибували на виклади, — ближче заізнатись з Проф. Ів. Огієнком.

Після цих викладів Проф. Ів. Огієнко дав свою згоду на прийняття сану Єпископа й обняття Холмської Єпархії, а Духовенство й вірні — дуже втішилися, що мрії їх про те, що Єпископом Холмської Єпархії має бути особа високоосвічена, авторитетна та енергійна — здійснюються.

Проф. І. Огієнко, сповнюючи свою обіцянку, почав підготовлятися до прийняття сану Єпископа. У вересні 1940 року він вступив до Яблочинського монастиря, і там прийняв черне-

чий (монаший) чин. Там же, у тому монастирі він був возведений в сан Архимандрита Іларіона.

Нарешті холмщани дочекалися неділі дня 20 жовтня 1940 року, щепто дня, коли мала відбутись хіротонія Архимандрита Іларіона Огієнка в сан Архиепископа.

Уже за годину перед початком Служби Божої великі маси народу зібрались на Даниловій Горі для зустрічі свого Владики.

Незадовго перед початком Служби Божої Духовенство і представники від мирян вийшли з Собору на зустріч й привітали свого обраного Владику при вході на Данилову Гору, і разом з ним пішли до Собору.

Пригадую свої особисті переживання в цей час... Коли я вперше побачив Проф. І. Огієнка, якого знаю ще з 1919 року, в чернечій одежі, мої очі залились сльозами, а в голові роїлись думки одна за другою: Так, Проф. Іван Огієнко зрікся мирського життя й прийняв чернечий чин... А потім сльози з моїх очей перестали литись, і наступила втіха й радість, бо душею й серцем відчував я й всі, що настав час, коли наша Церква й народ будуть мати щирого й відданого працівника в найголовніший, але найбільш занедбаній ділянці нашого життя, — у відбудові, розвої й скріпленні Української Православної Церкви.

У часі Служби Божої відбулась хіротонія Архимандрита Іларіона Огієнка в сан Архиепископа Холмської Єпархії.

У чині хіротонії приймали участь: Блаженніший Митрополит Варшавський Діонісій, Високопреосвященніший Архиепископ Празький (Чехія) Саватій та Преосвященніший Єпископ Тимофій, що потім був вікарним Єпископом Холмської Єпархії.

І так, совершилось... Мрії Духовенства й вірних Холмської Єпархії стали дійсністю...

Розпочалося нове життя в Українській Православній Церкві на Холмщині, яка перетерпіла стільки різних утисків і знущань.

Під проводом і керівництвом Владики Іларіона розпочалась планова й енергійна праця.

І так в році 1942 була основана Богословська Академія, в якій в році 1944 було 70 студентів. В році 1941 була основана Дяківська Школа. В Холмі при Соборі існував Єпархіяльний Склад, який обслуговував церкви Холмської Єпархії всім потрібним. Була закладена друкарня, яка обслуговувала не тільки єпархіяльні потреби всіх українських установ, організацій та поодиноких осіб. В Єпархіяльній Палаті, резиденції Владики Іларіона, було побудовано домову церкву. Там же існувала велика бібліотека, яка в році 1944 нараховувала 30.000 томів. Під Собором, в підземеллі було побудовано церкву, в якій перебувала гробниця короля Данила та інші. Була розпочата підготовча праця для будови величавого Іконостасу в Соборі. Владика Іларіон мав також в проєкті побудувати на Даниловій Горі фігури усіх визначних історичних українських постатей. Було приступлено до відновлення дуже глибокої криниці короля Данила на Даниловій Горі.

Це все, що робилось чи мало робитись в самому Холмі.

Але Владика Іларіон не забував вірних своєї Єпархії й поза Холмом.

Не дивлячись на дуже тяжкі й несприятливі умови комунікації в тодішні військові часи (дуже часто приходилось їхати в товарових поїздах, очевидно і в товарових вагонах) Владика Іларіон побував майже у всіх закутках своєї Єпархії.

Ці відвідини-візитації Владики по містах, а особливо по селах, скріплювали віру в серцях Духовенства й вірних, і були зворушливі та радісні.

Для того, щоб улегчити Владиці подорож під час візитацій, Українські Кооперативні Союзи Холмщини дали потрібну суму грошей на придбання авто для Владики, й авто було придбане.

Владика Іларіон був вимагаючим по відношенню до Духовенства своєї Єпархії, але найбільше й насамперед був вимагаючим до себе самого.

У ті тяжкі військові часи як Духовенство, так і вірні дуже часто були наражені на різного роду наклепи та провокації. І треба ствердити, що Владика Іларіон завжди в числі пер-

ших ставав в оборону як свого Духовенства, так і вірних.

Ще про одне треба сказати. Духовенство Холмщини в своїх проповідях під час польського панування боялось й не мало можливості сказати слова "Україна", а за керування Єпархією Владикою Іларіоном це ж Духовенство з Хрестом в руках віддавало своє життя за Україну.

Так розвивалось і кріпло життя Української Православної Церкви на Холмщині... Але, на превеликий жаль, не довго... В літі 1944-го року, у наслідок військових подій, Владика Іларіон, частина Духовенства та досить поважна кількість мирян змушені були опустити Холмщину.

Так, Владика Іларіон з болем в серці опустив Рідні Землі... Але не опустив Української Православної Церкви й свого Рідного Народу...

Оселившись в Канаді й ставши у провіді Української Греко-Православної Церкви, Владика Іларіон далі продовжує енергійно працювати в напрямі розвою й скріплення нашої Церкви.

Усі ми, що були свідками й співу-

часниками праці Владики Іларіона в ділянці церковній на Холмщині, читаючи українську канадійську пресу, де подається про Візитації Владики та про беребіг самих Візитацій, тишимось вислідами праці Владики й глибоко віримо, що ця праця дасть добрі висліди, як вона давала й на Холмщині.

Остається тільки від щирого серця привітати Високопреосвященнішого Владика Митрополита Іларіона з його 15-літнім Ювілеєм Архипастирського служення та побажати йому многих літ, доброго здоров'я та енергії для дальшої праці над розвитком і скріпленням нашої Святої Української Православної Церкви й просити Владика молитися за кращу долю нашого Рідного Краю й нашого Українського Народу на Рідних Землях і в розсіянні суцього по всьому світі.

Міннеаполіс.

Инж. Антін Романенко,

бувчий Секретар Комісії по відновленню Холмського Собору та член Митрополичої Ради в Холмі.

БОРЕЦЬ І СТРАЖДАЛЬНИК ЗА ПРАВДУ.

20 жовтня 1955 р. минуло вже 15 років Архипастирської діяльності Митрополита Іларіона, яка відбулась у дуже тяжких, і то переважно емігрантських умовах, і для нього ті 15 років не були короткими.

Не буду в цій статті зостановлятися над оцінкою його діяльності, бо не те є ціллю цієї статті, а до того діяльність Митр. Іларіона на всіх відтинках нашого національно-культурного життя загально відома, і її давно вже належно оцінив не лише український народ, але й чужинці. У цій статті хочу зробити "екскурсію в минуле", пригадати собі один епізод з життя Ювілята, якого я був живим свідком у тих часах, коли він був ще професором (І. Огієнко) Богословської Академії при Варшавському Університеті, епізод, який характеризує його особу як доброго

педагога й вихователя молоді, а разом з тим як великого українського патріота і як людину з великим державним розумом та з великою особистою культурою. Вищезгаданий епізод виник на тлі допомогової акції студентській молоді, що була тоді згуртована в Українській Студентській Громаді у Варшаві.

1928 рік був переломовим роком у житті Укр. Студентства у Варшаві. Оскільки перед тим більшість університетської молоді походила від емігрантів з Великої України, то від 1928 року починаючи наплинула до Варшавських вищих шкіл велика кількість студентів з Волині й Галичини. Більшість з них закінчила там українські гімназії. В 1929 році на загальних зборах Української Студентської Громади була обрана нова управа, яка відповідала новому облич-

цію Громади, і тим стала на небажаний шлях до старшого емігранського українського громадянства, що в більшості гуртувалося біля Варшавської групи У. Н. Р. З такою незалежною позицією Української Студентської Громади ця група ніяк не хотіла погодитись, бо перед тим Студентська Громада знаходилась виключно під її впливом, беручи чинний уділ в її житті, сходинами, урочистостями і т. ін.

Більшість студентської молоді в Громаді була безпартійна і лише одиниці належали до українських національних партій Волині й Галичини, але як Громада, так і обрана нею управа були цілковито аполітичні. У той час на теренах Галичини й Волині українські національні партії провадили завзяту боротьбу з колонізаційною політикою польського уряду. Українська студентська молодь безперечно симпатизувала і солідаризувала з тими партіями і тому Варшавська Студентська Громада не хотіла з'єднатись, а тим більше підпорядковуватись Варшавській полонофільській групі У. Н. Р., що складалася переважно з емігрантів з Великої України і була лояльною до Польщі. І між цією групою і Студентською Громадою виникло велике тертя.

І ось, власне в ті такі неспокійні для укр. студентства часи у Варшаві, коли деякі діячі У. Н. Р. почали вже бойкотувати Студентську Громаду, на чоло висувається постать Професора І. Огієнка, що був головою Допомогового Комітету Студентів, який зрозумів при всій тодішній політичній ситуації в Польщі становище місцевого українського студентства і рішуче став по стороні його.

Аполітична Громада, на його думку, найбільше відповідала тодішнім умовам, і мала можливість виконувати свою функцію, як допомогна інституція для незалежних студентів, і обслуговувати інтереси студентства, як такого, в цілості, не вдаючись в політичні переконання чи симпатії кожного зокрема студента (комуністів в Громаді не було), і на допомоговому та культурно-освітньому полі співпраця старшого укра-

їнського громадянства зо студентством була цілком можливою і побажаною.

Але не так думала більшість членів Допомогового Комітету, що складалась головню з політичних діячів У. Н. Р. І в Допомоговому Комітеті виникли в приводу цього великі суперечки, в результаті чого Проф. І. Огієнко змушений був зріктися головництва в тому Комітеті і вийти навіть з числа його членів.

А вслід за тим у Варшаві, побіч численної Студентської Громади, з'явилась маленька громадка студентів, що складалась переважно з бувш. ватажків студентства і знаходилась в повному контакті з тим Допомоговим Комітетом. За браком дійсних студентів, яко членів та громадка скоро "усохла". Дехто зо студентів, що належали туди, пізніше сповідались перед загалом українського студентства, узасаднюючи ще тільки яко konieczність для отримання допомоги від УНР на студії.

А на Проф. І. Огієнка, що не підтримав полонофільської лінії, було зроблено "нагінку", і хтось з "впливових" українців з УНР, що мав "плечі" у поляків, покори́стася "брудною дорогою" у своїй злобі проти Проф. І. Огієнка, якого польська влада незабаром звільнила з Варшавського Університету без жодного попередження... І тоді у Варшаві голосно говорилось поміж українцями, що це зробили "свої" за його патріотичну діяльність в Українській Студентській Громаді.

Не треба багато говорити, щоб зрозуміти, в яке тяжке становище було поставлено нашого вченого, якому відбиралась можливість працювати в науковій ділянці для добра свого народу, підриваючи цілковито його матеріальний стан. А одночасно з тим деяка частина української УНРівської еміграції у Варшаві (чи зо страху перед поляками, чи щоб догодити їм) погіршували і без того тяжке становище Професора Огієнка. Правда, що це прикре з'явище тривало не так довго, і само собою зникло, бо нічим не було оправдане, але воно досить дошкулило Професорові...

І все ж, не дивлячись на всі ті прикриті, Професор “не показався”, будучи твердо переконаним в правдивості свого поступовання. Допомогати полякам він не хотів. А замість Богословської Академії і обмеженого форуму, він почав видавати журнал “Рідна Мова”, в якому він промовляв уже до всього українського народу, і навіть до тих, що жили аж за океанами. Його клич: “Для одного народу одна літературна мова” та 10 заповідей Рідної Мови робили велику патріотичну роботу в розбудові національної єдності.

І не зважаючи на різного роду прикриті від УНР, Професор І. Огієнко продовжував увесь час опікуватись українською Студентською Громадою у Варшаві. Крім постійних порад та науково-освітніх вказівок окремим студентам на його приватному помешканні, він разом зі студентською управою розпочав широку допомогову акцію, збираючи фонди для незаможних студентів. Особисто підписував відозви й заклики до українського громадянства про пожертви, брав уділ в розподілі допомоги і т. п.

Пожертви надсилало українське громадянство з різних закутин Польщі, а крім того жертвували: Митрополит Православної Церкви в Польщі Діонісій та інші. Багато українських студентів мало змогу закінчити тоді вищі студії, завдячуючи цій допомоговій акції з ініціативи і старанням Проф. І. Огієнка.

Українська Студентська Громада

завше дуже шанувала Професора І. Огієнка, і від самого початку обрала його своїм опікуном та почесним Головою. Хоч після звільнення з Університету Проф. І. Огієнко не міг виступати офіційно перед університетською владою в обороні нашого студентства, однак він увесь час опікувався Студентською Громадою, і був правдивим духовним батьком українських студентів у Варшаві. Завдячуючи його добродійним впливам на студентів, Варшавська Громада за увесь час свого існування не зробила якогось необережного для студентів кроку, і завше виходила оборонною рукою з різного роду наклепів та провокацій, що сипались на ту Громаду.

Молодь наша, закінчуючи вищі школи у Варшаві, збільшувала ряди української свідомої інтелігенції, за що всі ми мусимо бути вдячними Проф. І. Огієнкові (Митрополит Іларіон) за його таку безкорисну, жертвенну і самовіддану працю для нашої молоді, за яку він навіть тяжко постраждав!

А в день його 15-річного ювілею Архипастирської діяльності всі ми повинні якнайсердечніше ушанувати його Достойну Особу, що постійно духовно опікується нашим народом, та побажати йому доброго здоров'я, сил та енергії на многі літа для його дальшої такої високотворчої й натхненної праці в боротьбі за нашу споконвічну Правду та за наше краще завтра.

Чікаго.

А. Нестеренко.

КРИНИЦЯ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЧЕСНОТ.

I.

ГОСПОДЬ НАГОРОДЖУЄ ЗА ПРАВДУ.

Хто живе Правдою Божою, той укінці одержить нагороду за свою Правду. “Хто робить по Правді, той до світла іде, щоб діла його виявились, бо зроблені в Бозі вони” (Ів. 3. 21).

Одного разу бавився на вулиці гурток хлопців, і стали вони кидатись м'ячем. Один хлопчик, Івась, ки-

нув, і попав у вікно до склепу, і розбив його. І всі діти зараз розбіглися, як налякані курчата, але Івасик відважно пішов до господаря склепу й сповістив йому, що це він вибив скло.

— Мої батьки бідні, і я не маю чим заплатити вам за розбите вікно... Дозвольте стати до вас на роботу й відслужити за шкоду, — сказав сміливо Івасик.

Купець був зворушений такою

правдивістю хлопця, і прийняв його до себе на службу назавжди. Таким чином бідний хлопчик за свою правдомовність був щедро нагороджений, — одержав добру працю.

А ось іще один приклад нагороди за Правду. Одного хлопця мати завжди навчала, щоб він говорив тільки Правду. Одного разу цей хлопчик попросився в матері пустити його на прощу з іншими хлопцями. Мати дозволила, але взяла від сина слово, що він буде й без неї говорити саму Правду. І вона зашила синові в куртку гроші на прожиття, і той пішов.

А по дорозі напали на дітей розбійники й кричать: "Підставляйте кишені!" І забрали у всіх, що було в кишенях. А в нашого хлопчика нічого не знайшли. Злодійський отаман питається вкінці:

— То в тебе нема грошей?

— У кишенях нема, — каже дитина, — але є осьде зашиті...

Розбійник сильно здивувався та й каже:

— Та нащо ти сам видаєш, де твої гроші... Ти міг би й замовчати, а ми не знайшли б...

— Ні, — каже правдомовний, — я дав мамі слово, що буду говорити тільки Правду...

Здивований розбійник не витримав щирої Правди. І він вернув гроші тому хлопчикові й усім його товаришам.

Отже, як бачимо, Господь нагороджує за Правду. Пильнуймо ж завжди жити тільки Правдою, Правдою Божою, а не правдою людською. Пильнуймо говорити тільки Правду, — і стане легшим наше життя.

Правда виховує повновартісних людей. А хто живе не за Правдою, той не християнин, і повновартісною людиною не стане.*

† Іларіон.

* Цей розділ "Криниця християнських чеснот" даємо в кожному числі нашого місячника. Ці оповідання надаються для Недільних Шкіл та домашнього читання молоді. Надаються вони й як приклади для церковних проповідей.

СЕРЕД КНИЖОК.

● **Енциклопедія Українознавства.** Словникова частина. Зошит 1. 1955 рік, Мюнхен. 80 ст.

Треба сердечно вітати, що нарешті появляється і Словникова частина Енциклопедії Українознавства, — наша культура цього конче потребує. Щастя Боже!

Але треба конче збільшити редакцію православних гасел, — вони оброблені недостатньо. Напр., під словом Архимандрит, Архимандрія внясення і неясне, і закоротке, і неправильне.

Під словом "Акцентологія" подається Огієнко, а Митрополита Іларіона нема. А між тим його головна праця з акцентології підписана: Митрополит Іларіон: Український літературний наголос, 1952 рік.

І неправильно окреслено зміст життєвої праці Огієнка з ділянки акцентології: "Сучасний наголос — опис". Та ж вищеназвана праця переповнена історичними акцентологічними матеріалами та історичними нарисами.

Власне Огієнко перший досліджував історію наголосу, а не тільки подав опис сучасного стану його. Див. праці Огієнка: Наголос, як метод означення місця виходу стародрукованих книжок, "Записки НТШ" т. 136-137. Крім цього: Український наголос на початку XVII віку, 1926 р., а також: "Український наголос в XVI віці, див. "Сборник статей в честь Академіка А. Соболевського" 1928 р., видання Російської Академії Наук.

Взагалі, треба уважніше редагувати гасла, бо надто багато є недостатнього. Напр. під словом Акцентуація подане маловартє, і може його ліпше б і не подавати, ніж подавати в такій неясній і сумнівній формі.

І чому скрізь етнографічне "на Україні", а не сучасне "в Україні"?

Чому при гаслі "Апостольська Візитатура" сказано: "заснована для українців у Західній Європі", чому не додано: "для греко-католицьких українців?"

Що це за "українські католики", скрізь уживані в Енциклопедії? Це ж назва самовільна, а не офіційна (греко-католики).

Це 1-ий зошит словникової частини Енциклопедії Українознавства. Повна буде мати 4 томи, 1600 сторінок, 20 зошитів. Перша частина в трьох томах появилася 1949 р.

● **А. Г. Слюсаревський:** Слобідська Україна. Історичний нарис XVII-XVIII ст. 1954 р., 278 ст., 1 мапа.

В історії українського народу т. зв. Слобідська Україна грала важливу роль. На цій території лежить велика Харківщина, а також частини областей: Сумської, Воронізької, Курської й ін. По татарських наскоках XIII-XV віках ця земля лежала порожньою, але сильно заселилася в віках XVI-XVIII головно втікачами з України, що втікали з України через переслідування поляками та уніятами. Ці нові втікачі заклали багато нових міст, напр.: Ахтирка, Лебедин, Суми, Новий Оскол і ін.

Праця А. Слюсаревського подає багато нового матеріалу.

● І. Велигорський: Слово й назва Канада. Вінніпег, 1955 р., 32 ст. Накладом УВАН.

● Сава Криlach: Самостійник. Повість у трьох частинах. Видання "Клубу Приятелів української книжки". Торонто, 1955 р.

● В. Безушко-Яр. Рудницький: Видання УВАН у першому десятилітті, 1945-1955. Вінніпег, 1955 р., ст.

● Віра Вовк: Легенди. Видавництво "Молоде Життя", 1955 р., 2 ст.

● Проф. Н. Куликович: Советська опера на службі партії й уряду. Російською мовою. Видання "Института", Мюнхен, 1955 р., 149 ст.

● Вестник Института по изучению истории и культуры СССР. Число 3(16), 1955 р., ст. 174. Тут, на ст. 104-107 подана стаття Г. Менглі-Гірея: Руйнування і закриття церков в СССР, — в Азербейджані, в Ташкенті та в Смоленській області.

● Беларускі Зборник, книга 2. Видання "Института", Мюнхен, 1955 р., 203 ст. шапірографічних. Є статті: А. Адамсвич: Советизация білоруської літератури, М. Кулікович: Білоруське народне мистецтво під советським керуном, і ін.

● Нові видання УССР.

М. Горький: Оповідання. Переклад з російської. 93 ст. Наклад 25.000 прим.

Іван Нечуй-Левицький: Микола Джеря. Повість (Серія "Бібліотека українського романа та повісті"). Післямова О. Білецького. 144 ст. Наклад 35.000 прим.

Т. Г. Шевченко: Твори в трьох томах. Том третій. Драматичні твори. Журнал Вибрані листи. 645 ст. Наклад 50.000 прим.

Валентин Лагода: Що посієш, те й пожнеш. Сатира та гумор. 106 стор. Наклад 8.000 прим.

Степан Олійник: Який Сава — така й слава! Сатира та гумор. 104 ст. Наклад 28.000 прим.

Леся Українка: Лелеки. Оповідання. (Серія "Бібліотека українського оповідання"). 107 ст. Наклад 15000 прим.

С. Чорнобривець: Пісня гір. Оповідання. 111 ст. Наклад 15000 прим.

ЦЕРКОВНА ХРОНІКА.

● Митрополит Іларіон на З'їзді членів Інституту Св. Івана в Едмонтоні був на з'їздовій вечері в суботу 5-го листопада. А в неділю на загальних зборах З'їзду виголосив доклад: Українське меценатство, широкими барвами змальовуючи творення української культури своїми меценатами. Крім цього, Митрополит розповів, як українські Церковні Братства боронилися від винародовлення, і як їх переслідували Польща та Австрія. Розповів також, як Церкві Братства боронили свою молодь від винародовлення.

● Митрополит в Едмонтоні пробув три дні, — 5-8 листопада 1955 року. У неділю 6-го листопада відбулася врочиста Богослужба, яку служив М. Іларіон в Едмонтонській Катедрі в послуженні о. Адміністратора Західної Єпархії Єроніма Грицини, Пароха Едмонтонської Катебри, та його помічника о. А. Хруставки. Сильне Слово на тему: Церква — основа Християнства виголосив Владика Митрополит. Храм був по береги переповнений. Співав гарний хор.

● Церковна нарада в Едмонтоні відбулася в понеділок увечері 8-го листопада. Присутні були: церковний Заряд Катебри, а також деякі церковні діячі. Присутній Митрополит Іларіон розповів про сучасний стан Православної Церкви в Канаді. А о. Адміністратор Є. Грицина поставив ряд питань, які обмірковуувались: ближча праця Адміністрації, Недільні Школи, заснування нової парафії в Едмонтоні й т. ін.

● Храмовий празник у Церкві Св. Михаїла в Вінніпегу відсвяткований був у неділю 20-го листопада. І як же врочисто він відбувся! Службу Божу правив Митрополит Іларіон у послуженні Отців: Настоятеля С. Геруса, Протоєрея В. Кудрика і о. Фоми Ковалишина. Дуже сильну проповідь на тему "Милосердя" виголосив Владика Митрополит. А по врочистому братському обіді знову говорив М. Іларіон: "Сила любови в громадській і церковній праці". Слово Митрополита було сильне і переконливе. Присутній.

● Виїзд Митрополита Іларіона на Схід Канади. У четвер 1-го грудня Владика Митрополит Іларіон виїхав на Канонічну Візита-

цію в місто Монреал, до Собору Св. Софії, на Канонічну Візитацію. У неділю 4-го грудня Митрополит Іларіон служить Службу Божу в Соборі Св. Софії. Одночасно Митрополит звізітує також і Церкву Св. Покрови, в якій буде проповідувати на Всенічній у суботу 3-го грудня.

Із Монреалу Митрополит Іларіон від'їде до м. Торонта, і буде присутній 8, 9 і 10 грудня на Єпархіяльному З'їзді.

А в неділю 11-го грудня відбудеться Митрополіча Канонічна Візитація в Катедрі Св. Володимира в Торонті, де Митрополит буде служити.

● **Сімдесятьліття Високопреосвященнішого Михаїла, Архiepіскопа Торонта і Східньої Канади.** Ваше Високопреосвященство, Дорогий Владико! У день Вашого 70-ліття з дня народження шлю Вам свої щирі побажання віку довгого та сил міцних, а найголовніше — доброю працею заслужити собі ласку в Милосердного Господа. Молю Його, щоб був Милостивим до Вас, і завжди мав Вас у Своїй Всесильній опіці. Прожити 70 літ у наш час, прожити й належно працювати Господеві на славу, а Його народів на спасіння — це велика заслуга, це тяжка путь. Нехай же Господь завжди буде з Вами, і нехай пошле Вам найкращого здоров'я. Митрополит Іларіон, Ваш постійний богомолец".

● **День Ангола Митрополита Іларіона** — 3-го листопада. У четвер, 3-го листопада ввечері до Митрополита Іларіона завітали: усе Духовенство міста Вінніпегу зо своїми дружинами, уся професура Богословської Академії, усі члени Консисторії і всі Голови Церковних Зарядів Вінніпегських Громад. В імені всіх присутніх привітав Митрополита з днем Ангола та з 15-літтям Його Архiepірейського служення о. Парох Катедральної Громади Михаїл Юрківський, а Митрополит тепло подякував усім прибулим. Тиха родинна гутірка затягнулася до пізнього вечора.

● Дня 2-го листопада о год. 6.15 вечора в каплиці Колегії Св. Андрея відслужено Молебня за здоров'я Впреосв. Владики Іларіона з нагоди Його Дня Ангола. Молебень служили: Протопресвітер Григорій Метюк, всеч. о. М. Юрківський та всеч. о. Т. Ковалишин. Під час Молебня о. Юрківський виголосив проповідь, закликаючи в ній присутніх до ще більшої праці для добра нашої рідної Церкви. Він зазначив, що в особі Впреосв. Владики Митрополита Іларіона ми маємо невтомного працівника та духовного провідника, і що спільними силами ми змо-

жемо спричинитися до ще більшого розвитку нашої Святої Православної Церкви. По Молебні Протопр. Григорій Метюк виголосив дуже цікаву доповідь про життя та діяльність нашого дорогого Владики Іларіона. Студент Іван Стус.

● Усім, хто 3-го листопада привітав Високопреосвященнішого Митрополита Іларіона з Днем Ангола, Владика сердечно дякує. Митрополіча Канцелярія.

● **15-ліття Архiepірейського служіння Владики Митрополита Іларіона.** Дня 21-го жовтня ц. р. студенти вітали свого Декана Владика Іларіона з 15-літтям Його Архiepірейського служіння. Співом "Тон Деспотін" зустріли студенти свого дорогого Владика, після чого піднесли Йому китицю живих квітів. У привітальному слові голова Теологічного Товариства, звертаючись до Владики, сказав: "Вітаємо Вас, Високопреосвященніший Владико, з великим днем у Вашому житті, коли 15 років тому Всевишній Господь сподобив Вас стати Архiepіреем в Його Святій Православній Церкві. Вітаємо Вас, як духовного Провідника Української Церкви в Канаді. Вітаємо Вас, як одного з найбільших будівничих української держави і її міністра, вітаємо Вас, як найбільшого українського науковця і декана нашої школи, вітаємо Вас, як батька рідні сини. Прийміть цей скромний дар, як вияв нашої гарячої синівської любови за Ваші труди". Співом "На многії літа" студенти закінчили привітання свого дорогого Владики. Студент Іван Стус.

● **Комісія Недільної Школи** відбула свої чергові збори в п'ятницю 18-го грудня. Комісія розглянула три вже виготовлені підручники для Недільної Школи.

1. Богослуження Православної Церкви. Склад о. Протоерей Сергій Герус

2. Православні Свята. Склад Протоерей Емануїл Горгіца.

3. Православна Віра. Катихизний підручник. Склад Протопресвітер Григорій Метюк.

Усі три підручники будуть багаті ілюстровані, а продаватимуться по доступній ціні, як підручники. Постановлено приступити до їх друку.

● **Священна Книга Октоїх**, з Благословенням Митрополита Іларіона, уже здана до друку. Десь за місяць появиться у світ.

● **Канонічна Візитація Митрополита Іларіона** відбулася велично у місті Ванкувері, у церкві Св. Тройці, дня 25 вересня, ц. р.

За давнім звичаєм, Владика Митрополита Іларіона привітали хлібом і сіллом, а при

вході до церкви привітав дорогого Гостя о. Настоятель. Сослужили при Владиці о. О. Костюк з Валеї, Б. К., Настоятель о. С. П. Симчич та о. Диякон І. Мельник. Владика Митрополит сказав глибоку змістом проповідь про значення та дійсність християнської любови. У час Св. Літургії співав хор під керуванням п. Віктора Ільчука. Церква людей не вміщала, отож люди слухали Архидієцьку Св. Літургію і через голосники у залі під церквою.

По закінченні Св. Літургії, відбувся в парадіальній залі спільний обід за старанням місцевого відділу "Союзу Українок". Тут попросили Владика до слова. Владика Митрополит розповів про розріз нашої Церкви в Канаді та великі вимоги, що спадають на плечі церковного Проводу.

Увечері відбулася концертна програма старанням місцевих сил, і знов промовляв Владика Митрополит. На основі історичних даних, Владика Митрополит Іларіоні глибоко обґрунтував свій виклад, цим доказуючи, що Церква Православна все була рідною та душею Українського Народу. Приявні уважно слухали майже годинну доповідь, бо чули про історичне переживання з минулого. Історія доказує про рідність та близькість Православної Церкви до українського народу.

При кінці, голова Громади, п. В. Швайківський, подякував усім, що причинилися до успіху Митрополичої Візитації, а о. Настоятель склав сердечну подяку дорогому Гостеві, Митрополиту Іларіонові за те, що не пожалів часу, труду та здоров'я, і прибув аж у Ванкувер. Візитація дійсно високо підняла надію вірних до праці в майбутньому. Учасник.

● **Вернон, Б. К.** З великою радістю повідомляю Вас, що наша Громада вже рішила остаточно розпочати будову Іконостасу в нашій Церкві. На останніх зборах вірні нашої Церкви своїми пожертвами заохотили один одного до дальшої корисної праці. Зібрано вже 2.2000 доларів з декляраціями та готівкою. о. С. Гуцуляк.

● **Неділя в Нью-Йорку.** За один день, неділя 30 жовтня 1955 року відбулося 351 переступ, у тому: 1 убивств, 12 зґвалчень жінок (у тому 11-літня дівчина), 17 збройних грабежів, 33 тяжких нападів і т. ін. Сучасна культура!

● **Переговори про поєднання Православних Церков.** Оце тепер ведуться переговори про поєднання двох Східніх Православ-

них Церков в З'єднаних Штатах, — Російської Православної Церкви і Грецької Православної Церкви Північної і Південної Америки. Повідомлення про це було зроблене Митрополитом Леонтієм, який очолює Російську Православну Церкву в Північній Америці.

По словах Митрополита Леонтія, Російська Православна Церква взяла на себе ініціативу про об'єднання всіх Східніх Православних Церков. Владика висловив надію, що з часом усі ті Церкви будуть об'єднані. Грецьку Православну Церкву в Північній і Південній Америці очолює Архидієць Михайл, — великий русофіл і такий же українофоб.

Ідуть переговори про об'єднання не тільки цих двох Церков, але й про Сербську Православну Церкву, Румунську Православну Церкву і про кілька інших, — усіх разом начислюється поврх шести мільйонів вірних.

По словах Митрополита Леонтія Священнослужитель будьякої з тих Церков може тепер причащатися в другій. Одначе, до закінчення об'єднання "ще далеко", і ще має розглянутися ряд питань.

Головним каменем спотикання являється питання юрисдикції Костянтинської Патріярха, який погоджується на це об'єднання тільки при умові, що всі об'єднані будуть у його юрисдикції.

● **Безбожницька пропаганда в СССР** ані на хвилю не вгає. Останнього часу 1955 р. вийшла агітка Е. В. Шорохова. Атеїстичне навчання І. П. Павлова, Москва, 1955 р., 32 ст. Цю агітку видано накладом 119.000 примірників.

Друга агітка: Як у боротьбі з релігією розвивалася наука про походження людини. На 32 ст.. Друковано 179.000 примірників.

Третя: Релігія в добу імперіалізму, склав М. Шейнман. На 32 ст. Друкована 146.000 примірників.

Четверта: А. Дмитрієв: Боротьба французьких матеріалістів проти Релігії й Церкви. 24 ст. Друковано 137.000 примірників.

Ці 4 книжечки вийшли тільки останнього часу. Разом їх видано 581.500 примірників.

Ці книжечки (російською мовою) розкидаються по всій Росії, видається одна агітка тижнево.

Видає протирелігійні агітки "Всесоюзное Общество по распространению политических и научных знаний" в Москві.

А советський післанець Митрополит Н-

колай зо своїми їздить по Європі й Америці й агітує, що в СССР нема переслідування Православля!... Обмана.

В оборону Православля в СССР невільно нічого друкувати, тому й нічого не виходить.

● **Релігійні школи в СССР.** Преса подає, що в СССР є дві Духовні Академії, — в Москві і Ленінграді. Крім цього є 4 Духовних Семінарії: у Москві, Ленінграді, Саратові і Ставрополі. В Україні 3 Семінарії: в Києві, Одесі і в Луцьку. У Білорусії одна — в Мінську (у Жировицях). Усіх студентів по школах 1500. Кандидатів до цих шкіл перше обслідує особна комісія.

У школах Релігії ніде не навчають, але ніби дозволено Священникам навчати дітей релігії по своїх домах.

● **Релігійність в Україні.** Преса подає, що в Україні релігійність найсильніша, як де-буть у цілм СССР. Діти в більшості охрещені. Комуністи повели сильну агітацію за т. зв. "загальну сповід", і в Росії вона де-не-де практикується, але в Україні панує тільки особиста сповід, — загальної не хотять.

● **Віра в СССР.** Чергова стаття в "Нью Йорк Таймс" Геррі Шворца, який тільки що повернувся з СССР, присвячена релігійному питанню.

38 літ безбожна кампанія повного успіху все ж таки не мала. Значна частиня населення вірить у Бога, молиться в храмах.

Релігійне почуття, безперечно, сильне серед представників старшого покоління. Але багато й молодих людей у Советському Союзі, не дивлячись на всі старання влади, від Віри батьків і дідів не відрікаються.

Шворц відвідав так званий Інститут Історії Релігії Академії Наук СССР. Інститут знаходиться в бувшому Казанському Соборі. При Інституті — музей, в якому виставлений і грубий безбожний матеріял, головним чином направлений проти Католицької Церкви й Америки.

За п'ять тижнів свого перебування в СССР Шворц відвідав біля тридцяти церков і синагог в різних частинах краю. Йому також приходилось говорити про Релігію з багатьма громадянами.

Після зробленої Хрущовим у листопаді минулого року заяви, що релігія не виключає советського патріотизму, положення віруючих трохи покращало.

Але храмів усе ще замало. Закон Божий у школах не викладається. Увесь державний пропагандивний апарат (радіо, преса,

школи) цілий час ведуть запеклу кампанію проти всяких проявів релігійного почуття.

Громадяни, які відвідують церкви, усе ще побоюються, що це накличе на них неласку зо сторони "властей предержажих". Багато уважають, що все таки найбезпечніше молитися вдома, а ніж на очах при всіх у церкві.

Але все ж таки по неділях церкви повні віруючими. Більша половина молільників складається з жінок.

Багато церков, які Шворцу вдалося відвідати, чудово відбудовані і відремонтовані. Цілком схоже на те, що роботи були пороблені зовсім недавно.

По словах парафіян, деяким Священнослужителям живеться зовсім не зле. Деякі з них мають власні автомашини.

Духовенство цілковито підтримує советський устрій. Воно й вигляду не подає, що безбожна кампанія держави його скільки небудь обходить.

● **Жидівська Віра в Советському Союзі.** Значно гірша стоїть справа з жидівською релігією. Представники молодого жидівського покоління майже нічого про свою Віру не знають. Тільки в Тифлісі рабін грузинсько-жидівської синагоги повідомив американському журналістові, що діти там учаться Закону Божого.

У Москві — три синагоги, у Тифлісі — дві, у Києві, Одесі, Ленінграді, Баку, Ростові і Мінську — по одній. У Харкові зо сотисичним жидівським населенням нема ні одної синагоги. Остання синагога була замкнута кілька літ тому, коли рабіна заарештували.

Офіційні представники жидівства, з якими Шворцу приходилось говорити, запевнюють, що свобода релігії в СССР повна. Було таке враження, що вони бояться сказати правду.

● **Виправлення.** У числі 12(24) "Віри й Культури" у статті Д-ра В. Сенютовича-Бережного про смерть гетьмана Виговського просимо виправити так. Надруковано: Виговські — сепарований боярський рід. Треба не "сепарований", а "старовинний".

● **3 Вінчання.** Пересилаю 7 дол на Пресовий Фонд з Вінчання Панства Михайла й Анни Дудар дня 22-го жовтня 1955 року в Соборі Св. Покрови у Вінніпегу. о. Г. Метюк.

Сердчно дякуємо!

● **На Фонд "Віри й Культури" зложили:** о. Прот. В. Горохівський 10 дол., Т. Славченко 10 дол., М. Лесак 8 дол. 85 ц., В. Л. 2 дол., І. Тиньовський 2 дол., М. Біднов 2

дол., М. Гандзюк 1 дол., о. В. Мельник 1 дол., А. Нестеренко 2 дол., Іл. Мітенко 1 д., О. Пастух 1 д., В. Новосад 1 д., Ів. Парохін 75 ц., В. Масник 65 ц., Ів. Соколовський 35 центів.

Усім сердечна подяка!

● **Погром грецького населення в Турції.** Преса подає, що турецька товпа 6-го вересня, озброєна сокирами й залізами, виступила проти грецького населення у Костянтинополі та в Смирні. Вони нищили склепи, хати, школи, фабрики, шпиталі, культурні установи, видавничі канцелярії, церкви, цвинтарі, включаючи головний цвинтар у "Бауклі", де поховані Патріярхи. Знищено 4,500-5,000 склепів, 2,100 хатів, вартості біля тисячі мільйонів турецьких фунтів. У Костянтинополі був найбільший напад на грецькі церкви і Священиків. Православних церков із 83 тільки 11 врятовано, решта зовсім або частинно знищені... Святі Ікони, Чаші і Ризи були знищені й розкидані по вулицях. Два грецькі Єпископи, Елеопродіс і Памфіліс, були атаковані й серйозно покалічені. Священик Хрисантос був спалений живим. Про інших Священиків немає відомостей. Це жорстоке злочинство було уважно наперед зорганізоване...

● **Сумна сторінка історії Української Православної Церкви.** До Канади приїжджають в листопаді, як гості Злученої Церкви Канади, московські Ієрархи: Ніколай — Митрополит Московський та Паладій — Архiepіскоп Рівенський. Для нас, українців, ціль приїзду ясна: вони їдуть розказувати про "радісне, щасливе життя в СССР", про "процвітання Православної Церкви" на широких просторах їхньої держави, про те, що "Церква ніколи не переслідувалась в СССР" і

т. д. З такою ж місією від 4 до 18 липня 'ц. р. була в Англії делегація від Патріярха Московського в складі: Питирима, Митрополита Мінського і Білоруського та інші. Коли по Сл. Божій запитано Митрополита Питирима: "Чи було коли яке переслідування Церкви в СССР"? Митрополит Питирим відповів: "Ні, Церква в СССР ніколи не переслідувалась"... Обмана!

А всім відомо, що в Україні закрито, знищено, зневажаєно понад 10 тисяч храмів Божих, і про це заступник Патріярха не знає? На каторгу поїхало понад 10 мільйонів православних українців, і про це також Митрополит нічого не знає? Прибуває тепер до Монреалу Митрополит Ніколай, нагороджений орденом "трудового красного знамені", за труди на користь комуністичної влади. Що він буде говорити, — нам, українцям, відомо наперед: буде славити "гуманний режим, демократію і свободу релігії в СССР," буде заперечувати гоніння і руїни Церков в СССР... Та дійсність про "свободу релігії" в тій державі з якої приїжджають ці гості, ясна вже всім. Пошкодований й.

ЧИТАЧІ ПРО "ВІРУ Й КУЛЬТУРУ" ТА ЙІ ВИДАННЯ.

● Наші православні Ієреї відчують великий брак богословської літератури. Були б дуже задоволені, коли б Їх Високопреосвященство Митрополит Іларіон видав: окремою книжкою свої проповіді, бо ж і мова і стиль Владики Митрополита дуже гарні й доступні всім слухачам-читачам. Думаю, що всі наші Пан-отці з великою приємністю вітали б це видання й набули б цю дорожочіну книжку-проповідник. Ів. Соколовський й.

Зміст 2(26) числа за грудень 1955-го року місячника Українського Наукового Богословського Товариства "Віра й Культура": † Іларіон: Книга нашого буття на чужині. ідеологічно-історичні нариси. — Проф. Д-р Н. Полонська: Академік Микола Василенко (1866-1935). — Проф. І. Огієнко: Ознаки доброї літературної мови: Ясність мови. — М. Дзвіник: Ватикан і Хмельниччина. — Дмитро Білас: Спроба Польщі порвати з Папою. — С. В. Любарський: Єпископ Холмський Методій Терлецький (1630-1649). — М. Муха: Православний Богословський Факультет у Варшаві. — Інж. А. Романенко: П'ятнадцять років Архiepіастирського служення Митрополита Іларіона. — Інж. А. Нестеренко: Борсь і страждальник за правду. — † Іларіон: Господь нагороджує за правду. — Серед книжок. — Церковна хроніка. — Читачі про "Віру й Культуру" та її видання. — 3 українського культурного життя.

Передплата річна 4 дол., піврічна 2 дол., чвертьрічна 1 дол., окреме число 35 ц. Адреса:

"Faith and Culture", 101 Cathedral Ave., Winnipeg 4, Man., Canada.

(Закінчення з 2-ї обгортки)

Кобилянської, Лесі Українки, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, П. Тичини.

Увагу відвідувачів привертає телеграма М. Горького, надіслав з острова Капрі в квітні 1913 року вдові померлого письменника: "Глибокий мой поклон народу України. Долго и хорошо будет помнить она его работу".

За останній час Музей поповнився рядом цінних експонатів, зокрема перекладами творів М. Коцюбинського на мови народів СРСР. Твори письменника і критичні роботи про нього виходили англійською, китайською, німецькою, польською, румунською, словацькою, угорською, шведською, чеською та іншими мовами народів світу.

● **Археологічні розкопки у Львові.** У Львові на Високому Замку закінчилися археологічні розкопки, які провадила експедиція вчених Львівської філії Академії Наук УРСР. Археологи виявили предмети вжитку та інші вироби, які підтверджують, що в XI-XIII сторіччях на території нинішнього Львова і його околиць існували староукраїнські поселення. Цінний науковий матеріал зібрано львівськими вченими теж під Теріпневом, Новомилятинського району.

● **Твори українських письменників у російських перекладах.** Відділ літератури народів СРСР видавництва "Советский писатель" здав до виробництва ряд творів українських радянських письменників у російських перекладах.

Накладом 30 000 примірників друкується в Москві роман "Дороги слави" Д. Бедзика в перекладі М. Чечановського. Книга оповідань і нарисів І. Волошина "Молодеет земля", перекладена на російську мову Т. Стах, і збірка оповідань В. Петльованого вийдуть накладом 15 000 примірників кожна.

Розділ поезії представлений книгами "Сад над морем" М. Рильського, "Высокая честь" М. Шеремета, "Криница" О. Ющенка, лірикою Івана Неходи, Юрія Гойди, Ігоря Муратова. Деякі з цих книг уже вийшли в світ.

Редакція критики і літературознавства видавництва "Советский писатель" працює з автором критично-бібліографічного нарису про життя і творчість М. Рильського, С. Крижанівським, з Л. Новиченком, який готує критико-бібліографічний нарис "Павло Тычина" та Я. Кисельовим, який готує книгу "Конфликты и характеры" (про сучасну українську драматургію). Готується до видання також нарис О. Килимника "Андрей Голдовко".

● **Бібліографічна рідкість.** Газета "Львовская правда" вмістила нотатку Т. Микитина, працівника наукової бібліотеки Львівського університету імені Ів. Франка — "Маловідомая книга Ів. Франка". У нотатці говориться, що серед книжкових скарбів наукової бібліотеки Львівського університету зберігається невелика книга, що становить виняткову бібліографічну рідкість. Це, мабуть, єдиний у нашій країні примірник виданого у Львові в 1881 році польською мовою анонімного збірника статей під назвою "Про працю". Другий примірник цього рідкісного видання зберігається в бібліотеці Ягеллонського університету в Кракові.

У книзі вміщено п'ять статей. Усі вони, як зазначено на титульній сторінці, передруковані з польської газети "Праця". До речі, числа газети, співробітником і редактором якої був Франко, є теж рідкістю.

Анонімна книга Ів. Франка відіграла велику роль у поширенні соціалістичних ідей серед робітників Львова. Вона є цінним історичним документом, що показує світогляд Каменяра.

Збірник "Про працю" переклав на українську мову академік М. Возняк і вмістив його в своїй праці "З життя і творчості Івана Франка" (видання Академії наук УРСР, Київ, 1955).

● **Творчий вечір Олександра Маркуша.** Понад 30 років свого життя віддав служінню літератури один з найстаріших письменників Закарпаття, — Олександр Іванович Маркуш. Досвідчений педагог, крпіткий збирач фольклору, він довгі роки (1922-1939) був без будь-якої допомоги з боку держави видавав щомісячний юнацький журнал "Наш рідний край". У 20-х роках вийшли у світ його книжки оповідань "Коровку гнали..." та "Виміряли землю". Тепло були сприйняті читачами його повість "Юліна", збірка оповідань "Ірину засватали" та інші твори.

● **"Краще використовувати пісенну спадщину".** У листі до редакції Л. Г. під такою назвою ("Літературна газета" ч. 36) Я. Лановий підняв питання пропаганди української народної пісні в музичному радіомовленні. Відповідальний редактор музичної редакції Головного управління радіоінформації А. Довженко повідомила, що цей лист був обговорений на виробничій нараді музичної редакції, а також в колективах Українського радіо, які пропагують народну пісню. Зауваження, висловлені в листі, мають підставу. Намічено провести цикл передач "Українські історичні пісні".

